Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 6 (10298) | 1977 чылдың январь 8, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

БҮГҮ КҮШТҮ МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫН ЧЕДИИШКИННИГ ЭРТТИРЕРИНЧЕ

Колхозтарда болгаш совхозтарда мал кыштаглаашкынының байдалын СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели чугаалажып көргеш, соок улгатканының база кышкы одарларда харның хөртүктелип донганының түңнелинде мал кыштаглаашкынын эрттирериниң байдалдарының онза нарыыдааны-биле холбаштыр, дыка хөй черлерде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, ажыл-агыйларның удуртукчулары база тускай эртемниглери дээштиг хемчеглерни албайн турарын улуг сагышсырал-биле демдеглээн. Хөй-хөй колхозтарда болгаш совхозтарда малдарны бүдүн хүн дургузунда одарга тургузуп, соок суг-биле суггарып турар, ол чорук малдың дүрген арып баксырааарынга, а чамдык черлерде өлүп хорааарынга чедирип турар. Чамдык бригадирлерниң, тускай эртемниглерниң болгаш малчыннарның талазындан даандырган херекти шуут-ла харысалга чок көөр чоруктарның фактылары бар, оларның буруузу-биле кыштагларга болгаш фермаларга малды чогумчалыг ажаарының, чемгерериниң болгаш суггарының чогуур байдалдары өй-шаанда тургустунмаан, мал кажаалары чылыглаттынмаан.

Малды бүрүнү-биле менди камгалап алырын хандырар талазы-биле эң-не үре-түңнелдиг хемчеглерни боттандырарынга партия, совет болгаш ажыл-агый активиниң бүгү күжүн мөөңнээрин, мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирери дээш ажыл-агыйлар удуртукчуларының, тускай эртемниглерниң болгаш бригадирлерниң, бүгү малчыннарның харысалгазын бедидерин, фермаларга болгаш хойжу бригадаларга шеф дузаламчызын көргүзеринге бүгү албан черлериниң болгаш организацияларының идепкейлиг киржилгезин хандырарын СЭКП обкому болгаш Министрлер Чөвүлели СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга болгаш районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдеринге хүлээткен.

Мал кыштаглаашкынында бар бүгү четпестерни чайладырының, малдың арып баксыраар болгаш өлүп хораар чоруун болдурбазының талазы-биле практиктиг эң дүрген хемчеглерни алырын СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга, партия организацияларының секретарьларынга даандырган. Олар мындыг хемчеглерни алырын хүлээндирген:

—эрткен чылын төрүттүнген бүгү аныяк малдарны доп-дораан тургузу азыралче шилчидер, арып баксыраан болгаш аарыг малдарны ниити кодандан аңгылап үскеш, оларны эки чемгерип азыраарын хандырар, бүгү малга чер болганга немелде чемни бээрин организастаар, бүгү фермаларга, кыштагларга малды чылыг суг-биле суггарарын таарыштырар;

—малга чем каап бээр эргежок чугула санныг саваларны, рештактарны, оңгачаларны болгаш өскедаа херекселдерни ийи-үш хонук хуусаада белеткеп кылыр, чем цехтериниң, чем хайындырар кухняларның болгаш эмнелге-санитар пункту̃ларының үзүктелиишкин чок ажылдаарын хандырар, оларга доктаамал дежурныйлаашкынны организастаар. Хой, хураган кажааларының база малдың өске-даа кажаа-хоораазының чылыглаашкынының, хойларның даваннарының тазарарын болдурбас «үкчүгаштарны» херээженнер чөвүлелдериниң, пенсионерлерниң болгаш школачыларның күжү-биле белеткээриниң талазы-биле хемчеглерни доп-дораан алыр;

—малды бүрүнү-биле менди камгалап алырын хандырарының, ооң арып баксыраарын болгаш өлүп хорааарын болдурбазының, төрүттүнүп турар чаш малды хүлээп алырын организастаарының талазы-биле бүгү ажылды хүн бүру удуртуру-биле парткомнар, партбюролар, көдээ Советтер күүскомнарының кежигүннерин болгаш колхозтарның база совхозтарның харысалгалыг ажылдакчыларын коданнарга, бөлүктерге, фермаларга болгаш бригадаларга бижыглаар.

Ниитиниң малының кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирери—бөгүн көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң, республиканың ажылчы чоннарының эң-не чугула шалыпчы сорулгазы. Мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, ниитиниң малын бүрүнү-биле менди камгалап алыр, ооң бедик продуктулуун хандырар болгаш оңгу беш чылдың ийиги чылында салдынган сорулгаларны күүседиринге ынапыштыг үндезинни ооң-биле тургузар дээш бүгү күштерин болгаш дуржулгазын салырынче бүгү малчыннарны, көдээниң коммунистерин болгаш комсомолчуларын, бүгү ажылчы чоннарны СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели кыйгырган.

СОРУК КИРДИВИС

Бистиң республиканың ажыл-ишчилери Киев областың көдээ ишчилериниң мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарын ковүдедир талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке чагаазы болгаш аңаа харыызы-биле улуг сонуургал-биле таныжып, ону взия-биле чүүлдүгзүнүп, деткип, чаа-чаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турар.

Бистиң Таңды районда «Россия» совхозтуң ажылчы-ишчилери СЭКП-ниң XXV съездизиниң тоогулуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, оңгу беш чылдың ийиги чылында бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган.

Мен совхозта саанчылап турар мен. Бистиң ферманың саанчылары 1976 чылда алган социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен. 1976 чылда хувааттынган он алды инектеримниң бирээзиндеп-не ортумаа-биле 2.500 килограмм сүт саап алыр деп социалистиг хүлээлгемни октябрьда күүсеткеш, чылдың төнчүзүнге чедир пландан ажыр 300 килограмм сүттү сагдым.

Бистиң ферманың саанчылары, кадарчылары оңгу беш чылдың ийиги чылында база бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган ажылдап турар. Инектеривисти кышкы үеде эки ажаап, чемин эки болбаазырадып берип турарывыстың ачызында оларның сүт-кур чоруу чайгы үеден кудулавайн турар. Мен бо чылын улам бедик хүлээлгелиг ажылдап турар мен.

Н. ОШЛАКОВА,
Таңды районда «Россия» совхозтуң саанчызы.

КӨДЭЭНИҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНГЕ

«Тыва көдээ тудуг» трестиң тудугжулары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, оңгу беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын күүседири дээш күженишкиниг ажылдап келген.

Тудугжуларның шудургу ажылдааныының түңнелинде чуртталга шөлүн ажыглалга кииреринин планы 110, 5 хуу күүсеттинген болгаш көдээниң чонунга 28704 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн берген.

Колхозтар, совхозтар төптеринде 1520 олуттуг клубтар ажыглалга кирген.

Ол ышкаш «Тыва көдээ тудуг» трест районнарның ажыл-агыйларынга мал кажааларын ажыглаалга кирериниң планын ажыр күүсеткен болгаш 14700 баш мал кирер чылыг, чаа кажааларны малчыннарга хүлээткени өөрүнчүг.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң КМК-ларындан № 62 КМК-ның коллективи онза чедиишкиннии ажылдаан болгаш 1976 чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткенин дыңнаткан. № 62 КМК херээлиг ажылдар планын 106 хуу, бодунуң күжү-биле кылырын 121,5 хуу күүсеткен. 1975 чылдың деңнели-биле алырга тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли керээлиг арга-биле кылыры 40,3 хуу, бодунуң күжү-биле кылыры 69,3 хуу өзүлделиг болган.

Ол ышкаш объектилерни ажыглалга кирериниң талазы-биле № 586 болгаш 1070 КМК-ларның тудугжулары багай эвес түңнелдерни чедип алган.

586 дугаар КМК-ның коллективи чуртталга шөлүн болгаш мал кажааларын ажыглалга кирериниң планын ажыр күүсеткен. 3544 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга кирер турган болза, 4174 дөрбелчин метр шөлдүг квартираларны суурларның чурттакчылары алган. 1000 баш мал кирер кажааларны ажыглалга кирер турган, ону барык 50 хуу ажыр кылган. Улуг-Хем районунуң «Улуг-Хая» совхозта мал эмнелгезин, мал чеми кылыр цехти, чупар-бажыңны, Хайыраканда 420 олуттуг клубту тудуп доскаш, хүлээткен.

Ол ышкаш 586 дугаар КМК-ның тудугжулары Кызыл — Шагаан-Арыг аразында радиорелелиг шугумнуң тудуун кылып доскан.

№ 1070 КМК-ның коллективи Тес-Хемниң «О. Шыпаа» совхозта чупар-бажыңны, 25 автомашина кирер гаражты, котельнаяны доскаш, совхозка хүлээткенинге чоң өөрүп четтиргенин илередип турар.

М. ПОПОВА,
Тыва көдээ тудуг тресте кадрлар начальниги.

Бистиң Төрээн чуртувуста

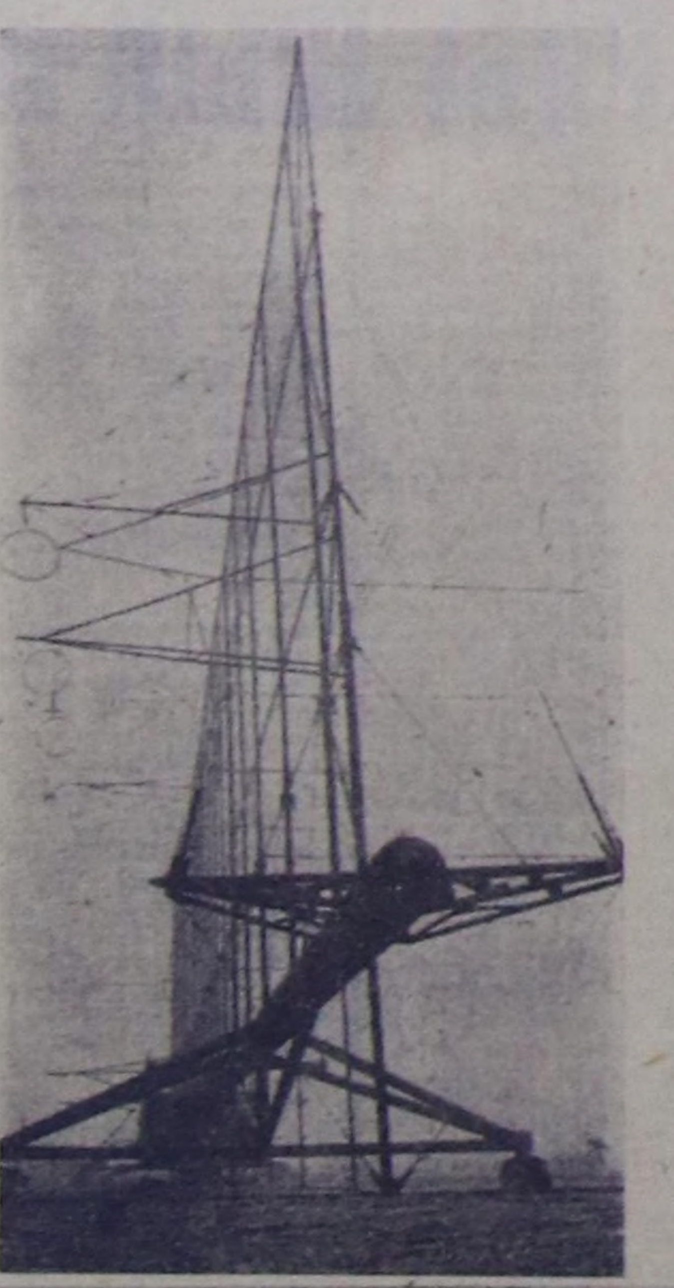

ЧЕДИИШКИННИГ ШИНЧИЛЕЛДЕРГЕ

ТАДЖИК ССР. Республиканың Эртемнер академиязының Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг Астрофизика институдунуң ионосфера лабораториязының «Горизонт» деп эртемниң чаа комплекизи Гиссарның астрономия обсерваториязында ажылдап эгелээн. Бичии метеориттерни радиолокация-биле шинчилээринге чаа антенна системазының хемчээли болгаш аргалары хөй метеориттерниң оруун элээн каш шактарның иштинде хайгаарап көөр арганы бээр.

Амгы үениң чепсек-херекселдери-биле дериттингениниң талазы-биле Гиссарның астрономия обсерваториязы чуртта эң улугларның бирээзи.

Кырында чурукта: Гиссарның астрономия обсерваториязында тургусказн «Горизонт» деп радиолокация станциязының долганып турар антеннаазы.

Адаанда чурукта: бедик ылавылалдыг астрономия аппарады болур спутник фотокамеразын дүнени хайгаарал чорударынга белеткеп турары.

Р. НЕТЕЛЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ХҮННЕРИНДЕН-НЕ

БАКУ. Минералдыг сугну кудуп савалаар чаа заводту Кельбаджары курортта ажыглалга кирген. Ук бүдүрүлгениң шакта тос муң шилди кудуп савалаар бүдүрүкчүлүг механизастаттынган ийи шугум-биле дерээн. Ол минералдыг суг составының талазы-биле Карлововарыы суунга дөмей. Муң ажыг аржаан суглар сапаттыныы турар Азербайджанга бо чылын Бадамлин болгаш Вайхир сугларын кудуп савалаар талазы-биле улуг заводту тудуп тургузар. «Сирабзының» аржаан кудуп савалаар күчүзү улгадыр.

ОШ. (КЫРГЫС ССР). Бодунуң «мөңгүн» юбилейин январь 6-да демдеглеп эрттирген. Мурнуу Кыргызта эң хоочун дээди өөредилге черп—Оштуң педагогика институду чээрби беш чыл дургузунда он беш муң специалистерни белеткеп үндүрген. Республиканың мурнуу чүгүнде хөвең ажылдыг зонаның школаларында орус дыл болгаш литература, физика, химия, математика болгаш өске-даа эртемнер башкызы үш кижи бүрүзүнүң-не бирээзи—ол институттуң доозукчузу.

УСТЬ-ИЛИМСК. (ИРКУТСК ОБЛАСТЬ). Усть-Илимск ГЭС-тиң машиналыг залынга он ийиги агрегатты эптеп тургузарын эгелээн. Ооң күчүзү 240 муң киловатт. Гидростанцияның тудугжулары, монтажтылары болгаш ажыглакчылары шупту он беш агрегатты доктааткан хуусаазындан барык-ла ийи ай эртс, ноябрьның 7-ге чедир, ажыглалга кирерин болгаш ГЭС-ти 3,6 миллион киловатт доозу күчүзү-биле ажылдадырын хүлээнген.

ГОРЬКИЙ. Өңнүг кылдыр көргүзер «Чайка-711» дээр чаа аппаратты телевизор заводунуң конвейеринде кылып эгелээн. Ол удам-на ынаныштыг болгаш чараш приёмник ооң мурнундагы моделинден удавас бүрүнү-биле солуур. 1977 чылда база бир чаа приёмник—«Чайка-714» чурттуң магазиннеринге кирер, ооң экраны—диагоналы-биле 61 сантиметр. Ол бүдүрүлгеге өңнүг кылдыр көргүзер телевизорлар бүдүрериниң үш ажыг катап көвүдээр.

ЗАНГА. (БАМ-НЫҢ ЧООН «УЧАСТОГУ). Байкал-Амур магистралының каң оруктары чаа пунктуда—Звантада четкен. Рельстерни Березовка станциядан чеден ийиги километрге чедир салган. Аңаа, Амгуль чаңының тайгазынга, демир-оруктуң бир адырыы дерип тургузар. Тудугжулар графиктен барык-ла 22 километрни мурнап турар.

ЦЕЛИНОГРАД. Ерментаунуң чаа ажыглалга кирген демир-бетон кылыглар заводунуң продукциязы чаа суггарыга системаларының тудуушкунун амгы үениң индустриалдыг методтары-биле чорударының аргазын бээр. Ооң күчүзү—чылда 45 муң куб-ометр эптей салыр конструкциялар. Ол болза республикада мындыг хевирниң үшкү бүдүрүлгези. Бо беш чылда Семипалатинскиге болгаш Зайсанга ам-даа ийи заводту ажыглалга кирерин планнаттынган. Чаа суггарылга системаларының тудугжуларынга эргежок чугула, деңк үрелбес материалдардан эптей салыр демир-бетон конструкцияларны бүдүрери ийи ажыг катап ковүдээр.

(СЭТА).

Улусчу чогаадылга фестивалы

«ТЫВАЛАР, ЭР-ХЕЙЛЕР-ДИР!»

НОВОСИБИРСК. (Телефон-биле). Ажылчы чоннарның улусчу чогаадылгазының бирги Бүгү-эвилел фестивалының зона конкурузунуң бешки хүнү. Шупту коллективтер ойнап каапкан. Бөгүн түңнел концерттиң белеткели болгаш хоорайже экскурсия болур. Даарта — чогаадыкчы конференциялар, кежээ — Күрүнениң академиктиг опера болгаш балет театрынга түңнел концерт болур. Фестивальдың чаа лауреаттары болгаш дипломантылары аңаа киржир.

Конкурстуң ийиги хүнү Тыва АССР-ниң бот-тывынгыр урап чүүл коллективинге улуг шылгалданың бүдүүзүнде чиңгине белеткел болган. Бистиң артистеривис Горький аттыг Культура ордузунга концерт көргүскен. Хоорайның Дзержинск районунда заводтарның ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары улуг залды доллдур олуруп кан. Концерт эгелээр мурнунда бистиң коллективке заводтуң төлээлери А. В. Власов болгаш Ю. В. Константинов, ол ышкаш Культура ордузунуң директору РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы С. Ф. Чепрасова олар байыр чедиргеннер. Совет Тывадан келген аалчыларга олар тураскаал белектерни тудускан. Тываның төлээлериниң удуртукчузу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы, фестивальдың республика оргкомитединиң даргазы К. С. Шойгу харыы сөс алгаш, төрээн Тывазының дугайында новосибирскилерге сонуургаткаш, чурукчу Саая Сарыг-оолдуң «Енисей» деп ажылын белек кылдыр тывыскан.

Концертти чыылганнар сеткил ханыышкын-биле хүлээн алган. Хөй-хөй номерлерни катаптаарын дилеп турган.

Горький аттыг Культура ордузунга чылыг хүлээп алыышкын бистиң артистеривисти сорук кииргн. Ынчалза-даа январь 6-да болур концерт оларны домей-ле дүвүредип турган.

Ол хүннүң келгени бо. Чкалов аттыг Культура ордузунуң сценазын бистиң чурукчуларывыс тыва национал аян-биле шимеп каастаан. Ордунуң хүндүлээчел залери дириг чечектерни аңаа салган. Залда көрүкчүлер долу, жюри олуттарны ээлепкен.

Бистиң коллективтиң концерти барык ийи шак үргүлчүлээн, 20 ажыг номер күүсеттинген, номер бүрүзүн көрүкчүлер диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткуп алган, көрүкчүлерниң аразында эске областардан келген бистиң удурланыкчыларывыс база бар болгай. Көргүзүгнүң төнчүзүнде концерттиң шуптузу кирикчилери сцена гэ үнүп келгеш, хормейстер Григорий Балаховскийниң удуртулгазы-биле композитор А. Чыргал-оолдуң Ю. Цейтлинниң сөзүнге бижээни «Мээң партиямга алдар» деп ырызын ырлаптарга, залга: «Тыва, эки-дир! Тывалар, эр-хейлер!» дээн кыйгылар оон-моон дыңналып, шимээн хайнып үнген, ооң-биле черге-лештир адыш часкаашкыннары база диңмирээн.

Концерт соонда элээн каш интервью алган мен:

Г. П. Казаровский, пенсионер:

— Бүгү амыдыралым боттывынгыр урап чүүл-биле холбашкан кижи мен: 1926 чылда-ла кок хөйлеңниглерниң бирги Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады болдум, Мейерхольдтуң өөреникчизи мен... Тывалар шынап-ла мени кайгатты деп чугаалавас аргам чок. Кайгамчык-ла белеткенген-дир, күүседикчилер база салым-чаяаныг дээрэи чугаажок.

К. А. Дорофеева, Алтай крайкүүскомнуң культура эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы:

— Силерниң артистерниер бистиң удурланыкчыларывыс даа болза, шынын сөглээйн: тыва национал урап чүүлдү магададым. Силерде бот-тывынгыр урап чүүл улусчу чогаадылгага үндезилеттинген болгаш профессионал деңнелге чедип турар-дыр.

И. Ф. Цыпленков, СЭКП Новосибирск хооркомунуң секретары:

— Тываның национал бот онзагай урап чүүлү кайгамчык-тыр. Ылаңгыя онзагай чүүл— киржикчилерниң хөй кезии көдээден келгени. Новосибирскилер силерге чогаадыкчы чедиишкиннерни күзеп тур.

Э. Б. Зайбеман, Томскиниң күрүне филармониязының директору:

— Тывалар, эр-хейлер! Ындыг-мындыг деп чугаалаар ужур чок-тур, шуптузу-ла шилиттинген, бедик деңнелдедир.

А. С. Архипова, маляр:

—Концертти бүрүнү-биле сонуурган кордум. Мооң мурнунда сыгыт дыңнап чорбаан мен, ол мени ылап-ла кайгатты.

Концерт соонда дораан-на профессор К. М. Лебедев даргалаан жюри коллективтиң ойнааның сайгарып көрген болгаш улусчу чогаадылганың бирги Бүгү-эвилел фестивалының лауреаттары аттарны тывсыры болгаш дипломнар-биле шаңнаарынга кирер коллективтерни, тус-тус күүседикчилерни тодарадып көрген.

— Концертке күүселделер сагышка өөрүнчүг-дүр, программада национал бот-онзагай чорук илереттинген, номер бүрүзүнүң күүселдези бедик деңнелде-дир—деп К. М. Лебедев чугаалаан.

Ооң дараазында номер бүрүзүн тус-тузунда сайгарган. Жюри кежигүннериниң чамдык бодалдарын алырга мындыг:

Чадааның Культура бажыңының ниити ырының дугайында:

«Күүселде дорт үнүг, эки таарыштынган. Мен эң бедик демдекти—6—3-түг салыр-дыр мен. (Москваның күрүне консерваториязының профессору, конкурс жюризиниң даргазы К. М. Лебедев).

«Бо онзагай, эки таарыштырыынган тыва ниити ырыдыр. Оон-биле кады көдээ черде тургустунган. Күүселде илдик чок-тур. Мен база эң бедик демдекти салыр мен» (РСФСР-ниң культура министриниң оралакчызы В. М. Стриганов).

Картыраа, сыгытчылар Ак-оол Кара-сал болгаш Ооржак Хунаштаар-оол оларның күүселдезиниң дугайында:

«Борта бис шуптувус эң бедик демдекти салдывыс. Чүл дээрге мындыг күүселде фестивальда кайда-даа чок» (К. М. Лебедев).

Эрзин районнуң Культура бажыңының коллективиниң күүсеткен «Ээлдек шыгырааш» деп танцы дугайында:

«Ырак Эрзин суурда оларга берге — күүседикчилерни дилеп тып, костюмнерни даарап алыры безин берге, ындыгның кадында-на болар аажок эки танцыны бараалгатты. Эң үстүкү демдек-биле үнелээрин саналдадым». (Новосибирскиниң күрүнениң академиктиг опера болгаш балет театрының кол балетмейстери А. А. Дементьев).

Бай-Тайга районнуң демир-хомусчулар ансамблиниң дугайында: **«Тергиин күүселде-дир, артистер-ле, таарыштыңны база эки. Үстүкү демдекти салдым».** (Сибирьның улустуң ниити ырының урап чүүл удуртукчузу А. П. Новиков).

Кызылдың урап чүүл училищезиниң улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң дугайында:

«Тывада Иван Григорьевич Мипин ышкаш бодунуң херээн ыяк билир, тергиин музыкантының ажылдап турары өөрүнчүг-дүр. Оркестриниң эң үстүкү демдек-биле үнелезе ажырбас». (К. М. Лебедев). Жюри ону база чаңгыс үн-биле деткиди.

Бистиң каш-ла номеривис эң дээдиден бир балл кудуу демдекти алган.

Дүүн эртен Чкалов аттыг Культура бажыңынга жюриниң даргазы Тывадан барган коллективтиң программазын көргениниң түңнелдерин чарлаан. Коллективтиг болгаш тус-тус хөй күүседикчилерге ажылчы чоннарның бот-тывынгыр урап чогаадылгазының I Бүгү-эвилел фестивалының лауреаттары аттарны, дипломнарны тывыскан. Фестивальга тергиин эки киржикенивистен омак-хөглүг, өөрүшкүлүг бис.

Бистиң корр.

ЧУРУКТА: Чадааның Культура бажыңының ниити ыры күүселде үезинде.

В. СЕМЕНКОВИЧТИҢ фотозу.

Ажылдың участок бүрүзүнге коммунистерниң харысалгазы

КАДРЛАРНЫ ШЫНЧЫ ЧОРУККА КИЖИЗИДИР

Совет кижи, күш-ажылчы коллектив бүрүзү эвээш чарыгдал үндүргеш эң бедик түңнелдерни чедип алыр дээш демисежирн ажылдың ажыктыының болгаш шынарының беш чылында көрдүнген болгай. Ынчангаш коммунист кижи бодунуң участогунуң, цехиниң, бүдүрүлгезиниң, коллективиниң ажыл чорудулгазының түңнелдерин бо чаа чылдың баштайгы хүннеринде-ле анализтеп, социалистиг чарыштың дээштиин бедидеринче, моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиннерниң янзы-бүрү хевирлерин долу ажыглаарынче угланган тодаргай хемчеглерни боттандырарын чедип ап турар.

Ажылдың участок бүрүзүнге коммунистиң харысалгазының дугайында алдан материалдар эрткен чылын «Шынга» парлаттынган болгай. Бо талазы-биле хоочун дааранчыкчы О. Моңгуштуң болгаш өске-даа эштерниң материалдарын мен база сонуурган номчааш, аңаа хамаарыштыр чамдык чижектерни мадаа чугаалаксадым.

Шынап-ла коммунист бүрүзү партияның болгаш күрүнениң сагылга-чурумун шынныы сагыырын бодундан болгаш өскелерден-даа негээр, долу күш-биле, бот идепкейлиг ажылдаар хүлээлгелиг деп билир бис.

Бистиң районда партия организацияларын бүдүрүлгеге коммунистерниң авангардчы ролюн доктаамал бедидип, мурнакчы арга-дуржулганы ажыглап, ажылын сайзырангайжыдып турар. Оларның ажылында амгы үеде кол черни беш чыл планын күүседиринче коммунистерни, бүгү ажылчы чоннарны мобилизастаарының айтырыглары ээлеп турар. Коммунистерниң авангардчы ролюн, харымылап турар участогунда ажыл-херектиң байдалы дээш хууда харысалгазын бедидер дээш партия организацияларының боттуг хемчеглерни ап турарының чижектери хөй. Районнуң үлетпүр, бүдүрүлгелеринде, колхоз, совхозтарында мурнакчыларның одуруун коммунистер баштап турарын коллектив бүрүзүндей көрүп болур.

Чижээ, «Тыва» совхозта коммунист Седен Ондар назыхары дөгүй берген-даа болза, кандыг-даа ажылды дагзырга кезээде ак сеткилдиг-биле күүседир. Бодунуң арга-дуржулгазын аныяктарга күзелдиг-биле дамчыдып, оларны кижизидеринге улуг кичээнгей салып чоруур. Мал чеми белеткээр үеде партия организациязы С. Ондарга аныяктарның сигенчи бригадазын удуртурун даазкан. Бригада 250 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген. Ажылды шын организастап, бригаданың мурнунда салган сорулганы кижи бүрүзүнге тайылбырлааның түңнелинде бригада 1113 тонна эки шынарлыг сигенни белеткеп, социалистиг чарышка тиилекчи болган. Ам совхозтуң мал кыштагларынче сиген, саваң сөөртүлгезин организастыг чорудуп турар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң дуржулгалыг малчыннары Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчилери Э. Сарыглар, О. Моңгуш олар бодунуң хереэниң ёзулуг мастерлери, эң идепкейлиг, бышкыг чурумнуг, тура-соруктуг коммунистер. Олар тоску беш чылдың планныг оңаалдаларын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен.

Эрткен кыш алдан-маадырлыларга берге болган болза-даа, олар оңгу беш чылдың бирги чылында алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, төрүүр 100 хойга оңаштыр Э. Сарыглар 108, О. Моңгуш 120 хураганны, бир хойдан-на 2—2,3 кг дүктү кыргып алган. Кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенгеннер. Олар тус-тусту 18—20 тонна сигенни боттары белеткээш, кыштаанга чедирген, кыштаан эки септеп алган. Амгы үеде оларның кодаңнарында малдың күш-деңгели шыырак. Кайызы-даа хойжу бригадаларда партбөлүктер организакчылары болуп, малчыннар ортузунга партияның болгаш чазактың шиитпирлерин билдилип-биле тайылбырлап турар.

Оңгу беш чылдың бирги чылының планныг оңаалдазын СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн СБФ-зиниң коллективи чедиишкиннинг күүсеткен. Мында мурнакчыларның саны көвүдеп турар. Найыралдыг коллективтиң чедиишкиннериниң чажыды чүдел?

Ферманың эргелекчизи ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады А. С-Б. Моңгуш, партбөлүк организакчызы Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Д. Ондар ажылды билдилиг, бедик харысалга-биле удуртуп келген. Ында партийжи организакчы, идей-кижизидилгелиг ажылды, саапчы, кадарчы бүрүзүнден негелдени чогуур деңнелде тургускан. Ферманың коллективиниң мурнундан чугула айтырыгларны совхозтуң дирекциязынга болгаш парткомга өй-шаанда тургузуп, шалыпкын шиитпирлеп турар. Ол ышкаш мында кижи бүрүзүнүң амыдырал-чуртталгазынче доктаамал кичээнгейни салып келген.

Бүдүрүлгениң чугула айтырыглары-биле кады социалистиг чарышты, политөөредилгени организастаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары комсомол организациязынга удуртулга, чаагайжыдылга ажылы партбөлүктүң кичээнгейиниң төвүнде турар. Хуралдарга хүлээп алган шиитпирлер күүселдезиниң контролюн эки организастаан.

Чадаана АТБ-зиниң чолаачызы партия кежигүнүнге кандидат Н. Шоев, «Трансельхозтехниканың» Чадаана автобаазазында күш-ажылдың хоочуну А. Цыбульский, «Октябрь 30 чылы», «Искра» колхозтарда хойжу бригадалар бригадирлери Ш. Оржак, Д. Моңгуш олар болгаш өске-даа коммунистер ажыл-ишке бедик харысалгалыының үлегерин көргүскен. Ол ышкаш «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының эргелекчизи М. Дадар-оол, «Искра» колхозтуң баштаар черниң даргазы Д. Частык-Доржу, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң директору Т. Пичен-оол, АТБ начальниги В. Изосимов олар ышкаш коммунистер боттарының коллективтерин бидилиг удуртуп, салдынган сорулгаларны чедиишкиннинг шиитпирлээринге улуун киирип турар. Оларның кижи бүрүзү коллективте партия, профэвилел хөй-ниити организацияларының хуралдарынга бо-ла олуржуп, активчилер-биле беседа үезинде хүлээнген ажылынга, хөй-ниитиниң хереэнге коммунистерниң харысалгазын бедидер талазы-биле айтырыгны үргүлчү тургузуп келген.

Коммунистиң инициативазындан, ажыл-херекке харысалгазындан хөй чүүлдер хамааржыры билдингир. Партия кежигүнүнүң күш-ажылга, хөй-ниити амыдыралынга идепкейи бедээн тудум коллективте чоргадыкчы байдал күштелип, салдынган сорулгалар чедиишкиннинг шиитпирлеттинер.

Ам беш чылдың ийиги чылынче киргенивистиң баштайгы хүннеринден-не эгелеп коллективтерде партия организацияларының планныг, оңаалдаларны күүседириниң оруктарын улам идепкейлиг-биле тыварынга коммунист бүрүзүн хаара тудуп турар.

Ынчалза-даа бо ажылда чедир шиитпирлеттинмээн чүүлдер ам-даа бар. Ылангыя партийжи сагылга-чурумну быжыглаар, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер талазы-биле айтырыгны чамдык парторганизациялар кошкак шиитпирлеп турар. Оон түңнелинде 1976 чылда малдың баш санын эстүрериниң, мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң планнары күүсеттинмээн. Ону садарының планнарын күүседиринге улуг берге-дээшкиннер тургустунганын чугаалаар апаар. Күрүнениң өнчү-хөреңгизин самчыгдаар чорук районда эвээжевейн турар. Коммунистерден, удуртукчу кадрлардан, специалистерден партийжи негелдениң кошкаачдап ындыг фактылар үнүп кээп турар.

Чижээ, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының эргелекчизи турган У. Моңгуш, кодээ Совет даргазы турган О. Чүргүй-оол олар оңаашкан ажылдарын харысалга чогу-биле сандарадып, арага-дарыжа хандыкшааш, ажылындан дужүрткен. Ол совхозтуң кол зоотехниги турган С. Намзырай мал ажылында тургустунган бергелерни эдер талазы-биле шалыпкын хемчег алыр хамаан чок, арагаже хандыкшып, шош-содаа кылып, ажылын саадаргкаш, партия кежигүнүнден үндүрткен.

База бир чижек. Кожуп чоруур № 463 мехколоннаның начальниги В. Бычков, Кызыл-Тайга школазының директору М. Даңгай-оол, Элдиг-Хемде школа-интернат директору О. Дондук олар оңаашкан ажылынга харысалга чок, коллективте кижизидилге ажылын суларадып, ооң мурнунда сорулгаларны күүседириин хандырын шыдаваан дээш албан-хүлээлгелеринден хостаткан.

Бо чижектерден алгаш көөрге, кадрларны шилиир, кижизидер, харысалгазын бедидер, таарыштыр тургузар талазы-биле районда чамдык парторганизацияларның ажылы ам-даа кошкак дээрзин херечилеп турар.

Ынчангаш кадрларны коммунистиг идейлиг, ак сеткилдиг, шынчы чорукка, хүлээнген ажылынга бедик харысалгалыг чорукка кижизидери парторганизацияларның хүн бүрү ажылының чугула участогу деп санап турар бис.

Д. ХОВАЛЫГ,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң эргежилзиниң эргелекчизи.

БОТТАНГАН КҮЗЕЛ

Бир эвес Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгезиниң Хүндүлел самбыразындан көөр болза, мында портреттерниң аразындан дыка аныяк кижиниң чуруу өскелерден көзүлдүр-ле ылгалып турарын эскерип болур.

Серёжа школачы чылдарында-ла машина-техникага хандыкшып, бодунуң таныыр-билири чолаачылардан сонуурган чүүлдерин бо-ла айтырган, оларның чамында чеде берген тургулаар. Серёжаның өөренип турган школазынга автомобиль өөрениириниң бөлгүмүн организастааны ооң сагыш-сеткилин дыка өрттеткен. Аңаа баштайгы бөлүк оолдар-биле кады ол дораан-на кирип алган. Автомобильдиң кезектерин, ону башкарарының дүрүмнериниң талазы-биле шылгалданы ол өске эш-өөрү-биле кады тергиин эки дужааган. Ынчангаш Серёжа Суханов ортумак школаны доосканының шылгалдазы-биле кады чолаачылаар эргени база чедип алганы ол.

Ак-Довурак автотранспорт бүдүрүлгезиниң кадрлар килдизинге күдер-шыырак-даа болза, мырыңай аныяк оол чеде берген. Ооң чолаачы болуксап турарын дыңнааш, ону хүлээп алган кижи:

— Бисте болдуунда-ла ЗИЛдер бар. Ажыл база аар. Дүн-хүн-даа дивес улус болгай бис. Арга-дуржулга чок, аныяк-тыр силер—деп, бүзүревейн турары илдең-не чугаалап олурган.

Хүлээп алыкчызы ойталаар хевирлиг боорга, чолаачылаарындан өске, слесарь боор ажылдап шыдаарын Серёжа бүзүреткен. Серёжа Суханов Ак-Довурак АТБ-зиниң септелге мастерскайзынга ынчаар ажылдап кирип алган. Аңаа баштайгы үеде слесарьларга дузалаштырып, аар-саар ажыл кылдыртып турган. Чаа слесарьның ажылга кызымаа, ооң кандыг-даа ажылдан чажам дивес, сонуурган кылымы коллектив кежигүннеринге көскү апарган.

Элээн үе эрткенде АТБ-ге дүрген кылыр чагыг кирген. Ынчангаш чолаачылар херек апарган. Чогум-на ынчан Сергей Суханов чап-чаа ЗИЛ-ди хүлээп алган болгаш ооң күзели боттанып, ёзулуг чолаачы апарган. Күзелиниң боттаны, күчүлүг техниканы хүлээп алганынга сорук кирген Сергей Суханов өске эш-өөрүнден хожудавас, үреливишкин болдурбас, узун-соксаал чокка ажылдаар дээш кызымак ажылдап турган. Сергей чаа ажыл хүнүн эгелээрде, кымның-даа мурнай путёвканы алыр болгаш гаражка ажыл соонда кымның-даа соонда кээр турган. Ооң үндүрген күжү, үйгу-чыдын чок ажылы халас барбаан: ону мурнакчыларның аразынга адап турар апарган.

Аныяк чолаачы Сергейге улам харысалгалыг даалгаларны берип, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың үнелиг продукциязы — арыглап, савалаан даг-дүгүн бөзин дажыглаарын бүзүрээр апарган. Ол бодунуң мурнунга улам улуг күш-ажылчы планнарны салып, тоску беш чылды чедиишкиннинг доозарынга төлептиг үлүүн киирер дээш кызымаккай ажылдап турган. Ооң шерииге албан эртирер үези келген. Серёжаны өөрү-биле кады ак-доваракчылар байырлалдыы-биле үдээшкен.

Совет Армияның хүрээлеңинге баргаш, Серёжа ийи чыл иштинде база-ла күчүлүг, дайынчы техниканы башкарып, политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиини болурунга ооң хамааты профессиязы дузалаан. Ол командылал черииниң макталын каш удаа ап, солдат шылгаралдың бүгү демдектерин чаадап алган. Ол шериг албанынга турган, ленинчи комсомолдуң хүрээлеңинге кирип, бүгү талазы-биле үлегер-чижээн көргүзүп турган.

Ийи чыл эрткени билдирткээн. Дайынчы амыдыралдың хүннери Сергейге дадыгылышкынны болгаш күштүг, дуржулганы-даа берген. Ол төрээн Ак-Довурак хоорайынга өзүп-быжыккан, быжыг тура-соруктуг чанып келген. Ол келгениниң даартазында дораан-на АТБ начальнигиниң кабинединге погоннар чок шериг хептиг базып кирип келген. Ону төрээн коллективи улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган: аңаа дораан-на улуг идегелди көргүзүп, ЗИЛ-130-ну хүлээдип берген. Ооң соонда Сергей Сухановтуң кызы-чай чок ажылы-даа эгелээн. Удатпаан чок ол мурнакчыларның одуруунга кирип, социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип ап турар апарган.

АТБ-де комсомол организациязының саналы парткомга чугаалажып көрген. Бүдүрүлгениң коллективиниң планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседири-биле комсомолчу-аныяктарның бригадазын организастаар деп комсомолчулар шиитпирлээн. Ооң удуртукчузунга кымны томуйлаарының айтырыы турун кээрге, партком Сергей Сухановту сүмелээн. Оол бээр ийи чыл эрткен. Он беш аныяк чолаачылардан тургустунган комсомолчу-аныяктар бригадазы тоску беш чылдың сөөлгү чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доосқаш, оңгу беш чылдың баштайгызында база-ла эки көргүзүглер-биле ажылдаан. Сухановтуң бригадазы даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинаттың эргезинде ажылдап турар. Бригаданы тургусканы комбинаттың ийиги залчээн тудуп доозарынга болгаш ооң төлевилээн күчүзүнге чедиреринге улуг рольдуг болганы чугаажок.

Комбинатта Сухановтуң удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазының кежигүннерин ам «сухановчулар» деп адай бергени база таварылга эвес. Сухановчуларның дугайында макталдыг чугаа чорупн турары — комбинаттың өске цехтериниң ажылчыннарының өөрүп четтиришкини болур. Олардан ниити бүдүрүлгеге көргүзүү улуг хамааржыр. Оңгу беш чылдың эгезинде-ле сухановчулар чыл планын декабрь 25-те күүседирин хүлээнген турган. Олар ол-даа хүлээлгезиниң хуусаазын улам кызырып, декабрь 20-де чыл планын күүседиппенин рапорттаан.

Бригадир боду мурнакчы адынга төлептиг боор, ай, кварталдың планныг даалгалар 120—130 хуудан күүзү пайн келген. Ол мергежилдиг организакчы, дыңнангыр, дузалаачал эш деп чүвени ажылдап келгени үезиниң иштинде бадыткаан. Ол коллективтиң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, бодунуң билиг-мергежилин үргүлчү бедидип турар. Ону АТБ-ниң комсомол комитединиң кежигүнүнге чоокта чаа база соңгуп алганнар.

Сухановчулар оңгу беш чылдың ийигизинче «күш-ажылчы улуг кедурлүүшкүннүг эгелеп киргеннер: олар боттарының мурнуку хүлээлгезин эде көрген, беш чылды дөрт чартык чыл дада күүседир деп шиитпирлээннер.

С. Сухановтуң удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, шалыпчы ээлчегге туржуп, 1977 чылдың марттың үлүүнде ажылдап турар. А бригадир боду бо чылдың майның даалгазын күүседип кирипкен.

Ю. ЕГОШИН.
Ак-Довурак хоорай.

• • •

«Революцияның чалбыыжы» совхозка М. Д. Кыргыс 15 чыл иштинде механизатор боор ажылдап келген. Ол чылдарның иштинде бүдүрүлгениң хоочуну күш-ажылчы хөй тиилелгелерни чедип ап келген, ынчалза-даа бодунуң хөй санныг өөреникчилериниң чедиишкиннерин ол эң-не үнелиг деп санаар.

Бодунуң ажылынга бедик мергежилдиг ол специалист аныяк ажылчыннарны кезээде кичээнгейлиг-биле эвилең көөр. Хөй санныг аныяк оолдарны механизаторнуң чиик эвес күш-ажылынга ынакшылга ол өөреткен. Михаил Дамдыновичини бир-ле чүвени тайылбырлап, көргүзүп, кичээңгейлиг дыңнап турар кылдыр аныяк оолдарның аразында турарын хөй удаа көрүп болур.

ЧУРУКТА: даандырыкчы М. Д. Кыргыс.

В. Амырның фотозу.

• • •

ШАТТА ААЛ КИЖИЛЕРИ

Акы-дуңма Моолдан агып баткаш, Эрзинниң девискээрин каастап чыдар Тес хем бар. Ооң ол чарыындан Тере-Хол көрүнчүктелип чыдар. Тес биле Тере-Холдуң аразында чиргилчиннеп чыдар ховуда элезин бүүрелчиннер, шаттар-ла эңмежок. Олап машиналыг халдып ора, аал чоокшулап келгенин безин эскербес силер—бүүрелчин кырынга үнүп кээрицерге мырыңай-ла бо чоога иштинде аал турар. Ооң кижилериниң дугайында силерге чугаалаксаан мен.

Эрзинниң мурнакчы малчыннарын, сурагдыг кижилерин шуптузун таныыр мен деп чугаалаарымза частырыг болбас. Куулар фамилиялыг малчынга бир дугаар ужуражып, бир дугаар хөөрежип орарым бо.

Чөөн-Хемчик чурттуг кижи болду. 1969 чылда борта кожуп келген. Ленин аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери оларны эки хүлээп алган. Ынча белеткээр черге ажылдап турган. Аңаа ажылдап турда, хой малдың чаш төлүн ажаап-доруктурар сакманщиктер херек апаарга орта барып, дуза кадарын шиитпирлээн. Оларны колхоз даргазы Нопуу Сендиевич Сади, партия организациязы-даа чүүлдүгзүнүп хүлээн алган.

Баштай-ла аныяк малчын Валерий Тарнаачыга сакманщиктеп кирген. Шаандан тура малчын кижилериниң өг-бүлезинге өскен болгаш ажылы бүдүнгүр болган. Кыштың байдалы берге болзажок, төрүттүнген чаш малды мендн камгалап алган. Ол-ла чылын ук кодаңның хурагаын үскеш, хүлээп алырып оларга сүмелээн. Ниитиниң малын малдаары харысалгалыг, берге ажыл. Колхоз баштаар чериниң улуг идегелин бадыткаар, эки ажылдаар дугайында өг-бүлениң иштн, оолдары шупту ыяк дугурушкан. Оон бээр кадарчылап келген.

— Чайгы семиртилгени, күзеглээшкинни эки эрттирип, кыштаглаашкынга организастыг белеткенгеш, малдыч чивр сигенин, хоолулуг ажы-чемни бүрүнү-биле магадылап алгаш, хой хурагаылзашкынга эрткен чылын ыяк белеткелдиг ужураштывыс. Оон түңнелинде төрүүр 340 хойдан 366 хураганы алдывыс. Чүс баш төрүүр хойга 105 хурагач оңаашкан, а колхозтуң ниити планын ёзугаар төрүүр чүс хойга оңаштыр 95 хурагаа алыр ужурлуг турдувус—деп, хойжу чугаалаар.

— Арга-дуржулгаңар дугайында каш сөстен чугаалап берип көрүңерем, Кызыл-оол Сацык-Кокович?

— Эш-өөрүвүс малчыннардан ылгалып, ындыг-мындыг онза чүүлдерим, арга-дуржулганы ажыглаптывыс деп чугаалап шыдавас мен. Чүнүң-даа мурнуда тускай эртемниглер-биле— бригадир ээ с Роза Магавал, бригаданың мал эмчизи Галина Моң олар-биле доктаамал сүмележип, олардан бүгү чүвени айтырып ап турдувус. Оларның кайызы-даа шынгыы негелделиг, арга-сүмелиг улус чүве. Оон ангыда, малдың адаан кургаглап, ажы-чемин, суг-суггадын таарыштырып келдивис —деп, ол чугаалады.—Хой хурагаынап турда, үйгүнү эвээжеткеш, ээлчежип дежурныйлаар, чаш төлдүң баскылажыр чорууп болдурбас дээш ажылдап турдувус. Ийис хурагаынарже оңаа кичээнгейни салып келдивис, оларга чарбаны элгеп алгаш, ооң хоюн бериз, ногаан сиген доорап чемгерип турдувус. Чаш хурагаыларны тус-тус көзенектерге өстүрери чугула чорааан. Ынчаар уэун алырга адаа шыгывас, дүрген доругар, аарывас.

Хойжу Куулар бо чайын Тере-Холдуң кадар сттуг эриктеринге чайлаан. Малын эки семиртип алыры-биле үш ыттап одар солаан.

Чайын кайы бирээзи дөрт шакта-ла тургаш, шай безин ишпейн хоюн сдарладып үнүптер. Оон хүн караа изип, ымыраа-сээк көвүдеп кээрге кодаңга катап киирип кээп, малды девээледип дыштандырар, суггарар. Оон кежээки серийн дүжүп орда, катап одарладып үндүрер. Ол чылын малчыннның хою эки семирээн. Нам-Хөндөн кыштаан ыяк септеп, 10 тонна сигенни белеткээш, кыштагже сөөртүп алган. Чаш мал адаанга төгер 12 тонна кургаг өдек белеткеттинген. Бо чылын эрткен чылдан-даа эки ажылдаар, эки түңнелди чедип алыр дээш кыштаглаашкынчы үлегерлиг эрттирер дээш малчын кызымак ажылдап турар.

Ленин аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери кожазы Моол Арат Республиканың Завхан аймааның «Шине амыдырал» кодээ ажыл-агый каттыжыышкыны-биле найыралдыг харылзааны тудуп турар. Чоокта чаа каттыжыышкынның даргазы Чимит-Сүрэн биле вам организациязының секретарының оралакчызы Болдо Баир олар Ленин аттыг колхозка, ооң малчыннарынга аалдап чораан.

Олар колхозтуң клубунуң, уруглар садиганың, сүт-бараан фермазының ажылын сонуурган көргеп соонда хойжулар Кызыл-оол Куулар биле Соян Доржу оларның ажыл-ижи-биле таныжып, кыштаанга чораан.

Моол өңнүктер малчыннарның ажыл-ижи-биле таныжып, эки ажылдап турарын мактаан.

Чоокта чаа хойжу бригаданың бүгү кежигүннериниң хуралы болган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл болур сюн канчаар уткуурунуң дугайында айтырыгны араа чугаалашкан. Малчын бүрүзү планын, бодал-сагыжын илередип, четпестерин чидии-биле шүгүмчүлээн. Кызыл-оол Куулар санал берген, мынча дээн:

— Улуг байырга белек чок ужуражыр кижи кайын турар. Хуумда улам эки ажылдаар мен, төрүүр чүс хойга оңаштыр 106 баш хураганы алыр мен. Хойжу Хууракай Семитти байырлал мурнуу социалистиг чарышка кыйгырдым. Бо дугайын өг-бүлениң кежигүннери-биле чугаалашкан, сүмелешкен мен.

Малчын Куулардарның сөглээн сөзү ажыл-херээ-биле дүгжүп турар. Олар кыштаглаашкынны үлегерлиг эрттирип, салган сорулгазынче бүзүрелдиг бурунгаарлап орар.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Балгазын ыяш ажыл-агыйының налбак херегжел бараннарының цеги декабрьның эгезинде-ле чыл оңаалдазын күүседипкен. Бараанныг продукция бүдүрүп үндүрер талазы-биле планны 106 хууга күүсеткен, пландан ажыр 26306 рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген, улустуң херегжел бараанналарын бүдүрериниң планын 5800 рубльге ыяш дилер талазы-биле планын 55 хуу ажыр күүсеткен.

Күш-ажылчы ол чедиишкинге Д. Н. Оюннуң хөй чылдар иштинде баштап турары чазаныкчылар бригадазы үлүг-хуузун киирген.

ЧУРУКТА: Балгазынның ыяш ажыл-агыйының эң дээре бригадирлериниң бирээзи Д. Н. Оюн.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

„ШЫНГА" харыы

ТУДУП ЭГЕЛЭЭР

Эрткен чылдың ноябрьда «Дарый шимченир» деп эгелиг «Шынның» рейд бригадазының материалы парлаттынган. Чөөн-Хемчик районда «Большевик», «Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтарга кыштаглаашкынның канчаар эгелээнин ында бижээн. Ылангыя «Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтарның малчыннары өглерде чурттап, оларның чадыктарының септелгезиниң багайын илереткен.

«Тыва» совхозтуң директору Б. Ч. Моңгуштуң биске дыңнатканы:

Бистиң совхозтуң талазы-биле четпестерни рейдиде шын бижээн. Шээр мал кажааларының байдалы амгы үеде эки. Өглерин чылыглап алыры-биле малчыннар 500 килограмм кидисти алган.

1977 чылдан эгелеп малчыннарга чуртталга бажыңын тударын планнаан бис. Бо чылын 5 бажың ажыглалга кирер.

КИЧЭЭНГЕЙНИ ДЫҢЗЫДАР

Эрткен чылдың октябрьда Эрзин районнуң Нарын суурдан чагаа келген. Ажыл-агыйда четпестерниң болгаш суурнуң чурттакчыларында ийи чаңгыс чурум чок кижилерниң дугайында Нарын кодээ Совединиң күүскомунга-даа, ында комсомол комитединге-даа ажылчы чоннуң киирген хомудал билдириишкиннери үр үеде шиитпирлеттинмейн турарын ында бижээн.

«Коммунизмче орук» колхозта партия организациязының секретары Л. А. Саныгааның редакцияга бижээни:

Эрткен чылдың ноябрьда болган партия эге организациязының бюрозунга кодээ Совет даргазы К. Белчир, колхозта комсомол комитединиң секретары Б-Ш. Соруктуг оларны олурууштуруп, редакциядан келген чагааны сайгарып чугаалашкан. Ажылчы чоннуң чагаа, билдириишкиннеринге моон соңгаар кичээнгейни дыңзыдарын аңаа шыгтыы чугаалажып, үстүнде ады киргеп эштерни бюрога сагындырган.

Часка белеткел

Чурттуң колхозтарында болгаш совхозтарында бо кышкы хүннерде ажыл хайнышкынныг. 1976 чылды чедиишкиннинг доосхан тараажылар оңгу беш чылдың ийиги чылының дүжүдүнүң бышкыг үндезинин салып турар. Техника септелгези, органиктиг чемишчидилгелерни шөлдерге төгери, үрезинни белеткээри, хар доктаадыры дээш кодээниң ажыл-ишчилериниң хүн бүрүде сагыш салыр чүүлдери-ле хөй.

Часка белеткел талазы-биле ажылдарның чоруп турарының дугайын СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып турар.

ШӨЛДЕРДЕ ХАР БӨЛҮҮШКҮНҮ

УЛЬЯНОВСК. Ульяновск областың колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринче чүс-чүс агрегаттар үнүпкен. Үк черниң байдалынга эң-не чаагай дүжүттү берип турар күзүн чашкан тараа шөлдеринге харны механизаторлар ызырындырып турар. Харны катоктар-биле тырый таптадыр.

Павлов районнуң «Правда» колхозунуң трактористери бедик бүдүрүүшкүнү чедип ап турар. Ол ажыл-агыйның эң эки экипажтары әәлчег дургузунда 69 гектар черге харны бөлүп турар, ол болза нормадан бүдүн чартык катап хөй.

В. ЗЛОБИН.

ӨДЕК ТӨГЕР ОТРЯДТАР АЖЫЛДАП КИРИПКЕН

ЛИПЕЦК. «Липецкагрохимтрестиң» тускай салбырларының механизастаттынган отрядтары 1977 чылдың дүжүдүнге ийи чартык миллион тонна органиктиг чемишчидилгени шөлдерге аппарып төккен. Олар областың ажыл-агыйларында 27 муң гектар кужурлуг хөрзүнге чугайны база төккен, а чигир свекла-зын тарыырынга тускайлаан 120 муң гектар ажыг черге минералдыг чемишчидилгелерни чаштырган.

Суггаттыг участоктарны белеткээринге онза кичээнгейни салып турар. Суггаттыг гектар бүрүзүнге 80—100 тонна ирнидн өдекти төп турар.

Ю. НИКОНОВ.

КҮЗҮН ЧАШТЫРГАН ТАРААЛАРГА САГЫШ САЛЫЫШКЫНЫ

КРАСНОДАР. Кубаньның тараажылары күзүн чашкан тарааларның массалыг ажаалдазын чорудуп турар. Кодээ ажыл-агый ужар чүүлунун чүс хире самолеттары күзүн чаштырган кызыл-тасты болгаш арбайны азоттуг чемишчидилгелер-биле чемгерип турар. Күскү-кышкы үениң дургузунда чер ажылдыглар барык-ла 500 муң гектар черниң тарааларын бөлбаазырадыр.

Күштүг кызыл-тас чаштырган участоктарны чемгерериниге улуг кичээнгейни салып турар. Чер ажылдыглар бо чылын дээди класстың кызыл-тастарынын ийи чартык миллион тонна тараазын күрүнеге садар бодап турар.

В. КАЛИШЕВСКИЙ.

ОРУКТА — ЧАСТЫҢ ЧҮЪКТЕРИ

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Соңгу Осетияның бүдүрүлгелери бирги класстың кукуруза үрезиннерин чурттуң колхозтарынче болгаш совхозтарынче массалыы-биле чорудуп эгелээн. Частың чүъктерин чүдүрген бо чылдың баштайгы поездилери демир-орук станцияларының оруктары-биле чорупкан. Оларда — «ВИР-156», «Стерлинг», «Краснодарский-303» сорттарның кукуруза үрезиннери, югослав селекцияның хайнактары — шупту үш муң тонна үрезин бар.

Соңгу Осетия — ол үнелиг культураның бедик шынарлыг үрезинин элбек-биле берип турар чер. Новолжьениң, Краснодар болгаш Алтай крайларының, Ортаакы Азияның болгаш өске-даа районнарның чер ажылдыглары чыл бүрүзүнде ол автономнуг республикадан 40 муң тонна ажыг кукуруза үрезинин ап турар.

В. ШАНАЕВ.

ЧАА ИДЕГЕЛДЕР, ЧАА ПЕРСПЕКТИВАЛАР

Америк политиктиг хайгааракчы Дж. Кингсбери-Смиттиң айтырыгларынга СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң харыыларын даштыкының хөй-нииити ажылдакчылары болгаш парлалгазы калбаа-биле тайылбырлавышаан турар.

Ядролуг халаптың айыылын болдурбазынче, чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрериг кызыгаарлаарынче болгаш чепсеглениишкинни дүжүреринче угланган базымнар харын түгле эң изиг түүлдүгзүнүүшкүннү хайныктырып болур деп, «Херээженнер, тайбың дээш демисежинер» дээр америк организацияның кол ажылдакчыларының бирээзи **Эдис Вилластриго** Вашингтонга медеглээн. Ынчангаш стратегтиг чепсеглениишкиннерни кызыгаарлаарының дугайында дугуржулганы бистиң чурттарывыстың аразынга эң дүрген чарарынче Л. И. Брежневтиң харыыларында чаңгыланып үнген кыйгырыгга байыр чедирип турар бис. Совет Эвилелиниң алыс сорулгазы—чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин кызыгаарлаары, шериг чарыгдалдарын эвээжедири болгаш дайынның тыптып келириниң айыылын бичеледири болуп турар өске-даа саналдарын база деткип турар бис.

Ядролуг боо-чепсекти кызыгаарлаарының айтырыынга хамаарыштыр Леонид Брежнев-биле 1977 чылда ужуражыр деп Дж. Картерниң илергейлээн бодалынга база байыр чедирип турар бис деп, ол чугаалаан.

Ынчалзажок чепсеглениишкинни дүжүрериниң болгаш дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының АКШ-та удурланыкчыларының ол орукка янзы-бүрү моондактарны кедүрүп үндүрерин үргүлчүлеп турары, «соок дайын» үезиниң хоозун, дерзии бодалдарын катап диргизер дээр чүткүлдери чогуур дүвүрээзинни хайныктырып турар деп, Э. Вилластриго демдеглээн. Ынчангаш боттарывыстың талавыстан тайбынны бызыглаар дээш демиселге күжениишкиннеривисти кошкатпас бис. Тайбынны камгалаарының айтырыы—амыдырал-чурттаалганың болгаш өлүмнүң айтырыы-дыр. Тайбың дээш демиселге Совет Эвилели кончуг чугула салыышкынны киирген кылдыр санаар бис. Улустар аразынга тайбынны бызыглаарынга, ылаңгыя бистиң ийи чуртувустуң аразында харылзааларны экижидеринге Л. И. Брежневтиң харыылары чаа идегелди берип болгаш чаа перспективаларны ажыдып турар. Ол дээрге, бистиң ийи улустарывыстың эрге-ажыктарынга-даа, бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарынга-даа таарышкан кара чаңгыс шын орук-тур деп, америк хөй-ниити ажылдакчызы Э. Вилластриго онзалап демдеглээн.

Дээди деңнелге совет-америк ужуражыышкыннарның ажыктыын болгаш үре-түңнелдиин практика бүзүреткенин Л. И. Брежнев сагындырган деп, Чехословакияның Компартиязының ТК-зының органы «Руде право» солун бижээн. Совет Эвилели: боттуг ажыл-ишчи чугаалажыышкынче, совет-америк харылзааларны улам ынай экижидеринче, 1977 чылда чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрериң соксадырынче угланган ээзулуг эргилде-биле демдеглеттинген турарынче чүткүл салып турар дээрзин Л. И. Брежнев америк журналиске мырыңай тодаргай чугаалаан.

«Чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин соксадыры болгаш чепсеглениишкинни дүжүреринче кириптери бүгү-нииити тайбынның болгаш айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга эргежок чугула» деп, Братиславаның **«Правда»** солуну эш Л. И. Брежневтиң америк политиктиг хайгааракчының айтырыгларынга харыыларын тайылбырлап бижээн чүүлүнге демдеглээн.

Шериг чарыгдалдарынга улам-на хөй дээзвилелдерни чедип алырын оралдашкаш, «совет кыжаныышкын» дижир хоозун нүгүлдү долгандыр шуугаазынныг суртаалчы кампанияларны Барыын чүкте калбартып турар шак ындыг бөлүктерни СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев шүгүмчүлээн деп, Италияның Милан хоорайының **«Коррьере делла сера»** солуну сагындырган.

Чепсеглениишкиннерни кызыгаарлаары национал айыыл чок чорукту халапка таварыштырып болур дээр ааның шын эвес медеглелдер-биле чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрер чорукту уламчылаарын агартып болбас дээрзиниң дугайында түңнелдиң чөптүүн тайылбырлакчылар демдеглеп турар. Бүгү-нииити айыыл чок турар чорукка чогум улуг халап чүл дээрге, харын сагыш амыр аңаа өлүрары ол болур, чепсеглениишкиннерни шуутла эндерилдир бүдүрерин үргүлчүлээр арганы берип турары ол болур деп, Финляндияның **«Ууси суоми»** солуну бижээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының бодал-саналы-биле алырга, бирги ээлчегниң сорулгазы чүл дээрге, стратегтиг чепсеглениишкиннерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк дугуржулганы чарары болуп турар деп, Барыын Германияның **«Вестфелише рундшау»** солуну бижээн. Ындыг дугуржулганы чарып алырын кандыг-даа арга-биле чылдыры тайбыңга чаа кыжаныышкыннарның тыптып келиринге чедирип болур деп, **«Генераль-анцайгер»** солун айыткан.

Тайбың дээш демиселчилерниң мурнунда чаа чылда ажыттынып турар эки перспективаларны чаагай сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис деп, Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кежигүнү, Шри Ланка чурттуг **Т. Дураисингам** медеглээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының чаа чыл бүдүүзүнде кылган медеглели кайгамчык-ла эки болду. Оран кырынга тайбынны бызыглаар дээш демисежир, чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин соксадыр чорукту чедип алыр деп ССРЭ-ниң бызыг бодалдыын совет удуртукчу база дагын онзалап демдеглээн. Леонид Ильич Брежневтиң чугаалаан чүүлдери кижилерниң чүректеринге чаа идегелдерни сиңниктирип келир-дир деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНЫҢ СОЛУННАРЫНЫҢ АРЫННАРЫНДАН

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының улуг идеялары үениң шылгалдазын эртип, эң-не берге байдалдарда безин бодунуң тиилеттирбес күжүн болгаш амыдыралчызын көргүскен деп, «Улуг юбилейниң чылы» дээр чүүлүнге чехословак «Руде право» солун бижээн. Ол чүүлдү Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл болур оюнга турасаатнан. Ол идеялар болза келир үениң бүгү революстуг хөделиишкиннериниң база амгы үениң айтырыгларын шиитпирлээриниң доктаамал тодарадыкчызы болур деп, ол солун онзалап демдеглээн.

Социалистиг чурттарның солуннары аңы-дуңмалыышкы социалистиг чурттарның ажылчы чоннарының чаа чылды чедиишкинниг эгелээниниң дугайын, бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының шынарын бедидеринче база бүдүрүлгениң ажыктыын улгаттырарынче угланган чаа инициативаларның дугайын бижээн.

«Труд» болгаш болгар өске-даа солуннар бүдүрүлге коллективтериниң рапорттарын парлаан. Ол рапорттар болгар чедиги беш чылдың ийиги чылы бүдүрүлгениң эки темпилери-биле эгелээн дугайын херечилээн.

Амгы беш чылда Будапештиде чурттаалга бажыңнарының тудуунуң программазының дугайын венгр «Непсабадшаг» бижээн. 1976—1980 чылдарның иштинде венгр найысылалга 90 — 100 муң квартираларны тудар дугайын айыткан. Амгы үеде чурттаалга бажыңнарының комплекстиг тудуунуң планын ажылдап кылып турар. Хоорайга чурттаалга бажыңнарының тудуунуң планныг чоруун болгаш ажыктыын бедидериниң сорулгазын аңаа салган болур.

ВКП-ның IV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Вьетнам Социалистиг Республиканың көдээ болгаш балык ажыл-агыйының ажыл-ишчилери чаа эгелээн чылда тараа, эът бүдүрүлгезин болгаш балык тударын көвүдедир дээш демиселге идепкейлии-биле киржип эгелээн деп, вьетнам «Нян Зан» солун бижээн.

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

● **ТЕГЕРАН**

Хоралыг газтар-биле хораннаныышкындан баш удур камгалаар тускай бөрттерни Иранга чоокку үеде садыглап эгелээр деп чарлаан.

Агаарның хирленгени ам безин чуртта бирги черлерниң айыылдыг кылдыр көрдүнүп турар. Агаарның хирленгениниң талазы-биле Тегеран бирги черлерниң бирээзин ээлеп турар дээрзин делегейниң улуг-улуг хоорайларынга чоруткан шинчилелдер көргүскен деп, «Кейхан» солун бижээн.

● **СИНГАПУР**

Малакк өдүгге келген судноларны далай дээрбечилери үптеп-тонап турар. «Стрейтс таймс» солуннуң медээзинден алырга, чүгле 1976 чылда безин ол өдүгге келген судноларже чепсектиг халдааышкыннарның 80 хире таварылгаларын албан хуузунда дайзылаан. Амгы үениң «дээрбечилери» пассажирлерниң акшазын болгаш балыкчыларның олчазын хунаап ап, харын-даа судноларның кассаларын арылдыр ап турары ховар эвес. Сингапурнуң болгаш Малайзияның хөй санныг хоолбек сугларын эки билир дээрбечилер полиция чедип келгеленте-ле читпы бээр.

◆ **АММАН**

Газаның эжелеттирген секторунга израиль шериг трибуналы үш араб патриотту янзы-бүрү хуусаалар кара-бажынга хорутдаар кылдыр шииткен. Оларны удурланыышкынның палестин шимчээшкининге хамааржып турар дээш буруудаткан.

◆ **ВАШИНГТОН**

1976 чылдың дургузунда үерлээшкиннерниң, далай шуурганнарының болгаш чалгаар болган халаптарының түңнелинде АКШ-тың 30 штадын кээмгдаал черлер болган 8 штатты—ооңа берге байдалга таварышкан черлер кылдыр чарлаан турган. Колорадо штатка августа болган үерлээшкин эң-не халаптыг уржуктуг болган, ооң түңнелинде 139 кижи өлген.

Чайгаар болган халаптарның чедирген когаралы албан хуузунуң медээлеринден алырга, барык-ла миллиард доллар болган.

◆ **ЛОНДОН**

Чурттуң акша-алдын курлавырының дыка кызырылганының дугайын Великобританияның саң министерствозу дыңнаткан. Ооң чылдагааны болза 1.545 миллион доллар даштыкы чээлилерни төлээни болур. Фунт стерлингиниң үнезиниң кудулаарын соксадырынга ынча түң несеттинген. Үргүлчүлевишаан турар саң-хөө бергедээшкиннери 3,9 миллиард доллар түңнүг чээли алырын дилээринче Англияны албадаан. Ол чээлини делегейниң акша фондузундан алыр чорук чуртту даштыкы чээлилерден улам-на улуг хамааржылгалыг байдалга таварыштырар.

◆ **ЛИССАБОН**

Ында парлап үндүрген албан медээлеринден алырга, 1976 чылдың ноябрьде Португалияга 397 муң ажыл чоктар санаттынган турган. Ажыл чок ажылчы чоннарының эң-не хөй хуузу тудут, пөс-таавы болгаш даараныылга үлетпүрүнге хамааржып турган.

◆ **АДДИС-АБЕБА**

Ам Эфиопияда бүгү-ле акша операцияларын национал банкының эң шыңгыы контролюнда тургускан. Даштыкы садыгдан күрүнениң алыр орулгаларын улам-на улгаттырарын болгаш даштыкы акшаның өскээр үнериң эң-не кызырарын хандырар сорулга-биле акша сорулгазының чаа дүрүмнерин чуртта хүлээп алган деп, Эфиопияның национал банкызының мында парлап үндүрген доктаалында чугаалап турар.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИНГЕ МАГАДААШКЫННАР

КИТО. (СЭТА-ның корреспондентизи). Эртем-техниктиг дешпилге талазы-биле Совет Эвилелиниң магадаашкынны болдуруп турар шылгараңгай чедиишкиннерин, а ол ышкаш бүгү делегейге тайбынның болгаш социал чөптүг чоруктуң хереэн бызыглаарының чаа хевирлерин дилеп тыварынга ССРЭ-ниң күжениишкиннерин эскербейн барып шыдавас бис. Ындыг болганда өске чурттар-биле бир дөмей, ССРЭ-биле харылзаалар тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынның база кайызынга-даа ажыктыг чоруктуң принциптериниң үндезининге хөгжүүр болгаш бызыгар ужурлуг деп санаар бис деп, аңаа болган парлалга конференциязынга Эквадорнуң даштыкы херектериниң чаа министри Хорхе Сальвадор Лара медеглээн.

Каттышкан Нацияалар Организациязын улам ынай бызыглаарынга база ооң эң ылаңгыя делегейниң тайбынын бызыглаар талазы-биле сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринге дузалаарынга Эквадорнуң чүткүлүн Хорхе Сальвадор Лара онзалап демдеглээн.

Ол харылзаалар кайызынның-даа хүндүлежириниң болгаш деңэргениң үндезининге тургустунар ужурлуг деп онзалап демдеглээш, үлетпүр талазы-биле сайзыраңгай күрүнелер-биле Эквадорнуң экономиктиг харылзааларны калбартырынче сонуургалдыын министр айыткан. Ооң-биле холбаштыр АКШ-тың садыг дугайында хоойлузун шүгүмчүлээн. Ында Эквадорга болгаш америка диптиң өске-даа күрүнелеринге удур угланган ылгай көөр чүүлдер бар. АКШ-тың чаа чазаа латин-америк чурттар-биле харылзааларын эде көөр болгаш баштайгы базым кылдыр ол чурттарга экономиктиг когаралды чедирип турар ол хоойлунуң ылгай көөр чүүлдерин күш чок болдурар дээрзинге бодунуң ынанчыын ол илереткен.

С. КУДРЯВСКИЙ.

Конгресстиң чаа удуртукчулары

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Конгресстиң чаа чыыжының демократтары болгаш республиканчылары тус-тус хуралдарын чоруткулааннар. Аңаа АКШ-тың хоойлу үндүрер дээди органында ийи партияларның фракцияларының удуртукчуларын соңгаан. Сенатта демократтыг хөй кезиктиң удуртукчузунга Вирджиния штаттан соңгуткан сенатор Р. Бэрдти соңгаан. Ооң оралакчызы Калифорния штаттан соңгуткан сенатор А. Кронстон болган.

Республиканчы сенаторлар боттарының удуртукчузунга Г. Бейкерни (Теннеси штаттан), а ооң оралакчызынга Аляска штаттан Т. Стивенсти соңгуп алганнар.

Төлээлекчилер палатазында ийи партияларның удуртулгазын эрткен чылдың декабрьда-ла соңгуп каан. Демократтыг хөй кезиктиң удуртукчузунга Техастан соңгуткан конгрессмен Дж. Райт, республиканчы эвээш кезиктиң удуртукчузунга Аризондан соңгуткан конгрессмен Дж. Роудс бадылатканнар.

Сөөлгү сес чылдарның иштинде демократтыг партия эң-не баштай АКШ-тың хоойлу үндүрер-даа, күүсекчи органнарынга-даа контрольду боттандырар.

ШИИТПИРЛИГ НЕГЕЛДЕ

ЛУСАКА. (СЭТА). Замбияның даштыкы херектер министри Ситеке Мвале Барыын чүктүң 12 күрүнелериниң чазактарындан боттарының чурттарындан хөлезиленикчилерни чыырын болгаш оларны Родезияже чорударын соксадырын шиитпирлиг негээн. Родезияның шериглериниң составында хөй чүс даштыкы хөлезиленикчилерниң дайын чорудулгазынга киржип турары Родезияның африкан чурттакчы чонунга удур айыылдыг чөңгээ болур деп, ол онзалап демдеглээн. Барыын чүктүң чурттарын С. Мвале Смит-биле экономиктиг болгаш политиктиг кады ажылдажылганы чорудуп турар деп буруудаткан. Зимбабведе, Намибияда болгаш Мурнуу Африка Республикада африканчылар чөптүг эвес чорукка болгаш апартеидке удур демисежип турар. Бир эвес Смиттиң чазаа бөза ооң эвилелчилери даштыкы хөлезиленикчилерни ажыглаарындан ойталавас болза, Мурнуу Африкага дайын айыылын тургуза бээр ындыг байдал тургустунар деп, Замбияның министри айыткан.

Замбияның информация органнарының санап турары-биле алырга, Смиттиң расисчи ээзу-чурумунуң шериглеринде АКШ-тан, Англиядан, ГФР-ден, Франциядан, Канададан, Австралиядан, Голландиядан, Швециядан болгаш Барыын чүктүң өске-даа чурттарындан келген муң ажыг хөлезиленикчилер албан эртирип турар.

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДА аңгы демисели

Эрткен 1976 чыл Америкага ажыл соксадыр шимчээшкинниң бедик деңнели-биле демдеглеттинген. Боттарының эргелери дээш, амгы экономиктиг кудулап бадыышкынның аар-бергелерин ажылчы чонга онаарын оралдашкан монополияларның шаап халдааышкынынга удур шудургу демиселди ийи миллион ажыг ажылчыннар болгаш албан-хаакчыттар чоруткан. Чамдыкта ол хөделиишкиннер үр болгулаан болгаш ажылчы чоннарының тиилелгези-биле доозулган. Ол хөделиишкиннерниң хемчээли, ажылчы чоннарның чедиишкиннери истеп сүрүүшкүннер, ажылдан массалыг үндүрүүшкүннер база базарының өске-даа методтары турза-даа, Американың ажылчын аңгызы моон соңгаар-даа боттарының эргелерин камгалаарынга шиитпирлиг дээрзин херечилеп көргүскен.

Бо чуруктарда күш-ажыл-биле капиталдың аразында улуг демиселдиң канчаар чоруп турарын көргүскен.

ЧУРУКТА: резина үлетпүрүнүң ажыл соксаткан ажылчыннарының чыскаалы. Ажыл соксадыышкынынга чурттуң 23 штаттарында 40 бүдүрүлге черлеринден 70 муң кижи кирашкен.

Оң талакы чурукта медицина албан черлериниң ажыл соксаткан ажылдакчылары.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

ХӨЙ-НИИТИНИҢ КИРЖИЛГЕЗИ—ЧУГУЛА НЕГЕЛДЕ

Арагалаар, нииитиниң корум-чурумун үрээр, социалистиг хоойлу-дүрүм хажыдар чоруктарны болдурбазы-биле профилактиктиг ажылды доктаамал чорудары чугула. Ук ажылга хөй-нииитиниң киржилгези улуг рольдуг.

Таңды райкүүскомунуң иштики херектер килдизи бо талазы-биле ажылды ой-шаанда чорудуп, аңаа хөй-нииитиниң идепкейлиг киржилгезин чедип алгаш, бир деңниг ажылдап турар. Хову-Аксы суур Совединде арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел чорудар, нииитиниң корум-чурумун, социалистиг хоойлу-дүрүмнү бызыглаар база назы четпээннерниң ортузунга кижизидилге ажылын харылаар доктаамал комиссиялар профилактиктиг ажылды билдилиг организастап эртирип, улуг ажылды чорудуп келген. Аңаа Хову-Аксы суур Совединиң даргазы О. В. Малютинаның киржилгезэ улуг.

1973 чылдың июль айда болуп эрткен суур Совединиң сессиязынга арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел чорудар тускай комиссияны тургускан. Ооң эгелээш, бо хүннерге чедир комиссия ажылын эки чорудуп, корум-чурум тудар талазы-биле улуг ажылдарны боттандырган. Комиссия он кижиден тургустунган. Ооң даргазы комбинаттың механиги В. Язьков комиссияның ажылын бедик деңнелге тургузарынче сиза кичээнгей салып, чогуур хемчеглерни ап чорудуп келген. Ынчангаш оларның ажыл-чорудулгазында чугаалаксанчыг чүүлдер эвээш эвес. Комиссияның кежигүннери тус-тус бөлүктерде үстүп алган ажылдап турарлар. Олар алкоголизмге удур демисел болгаш кижизидилге ажылы чорудар, салыг черлеринге арага садарының чурумун хынаар, арагаже сундулуг кижилерни учётка ап, хайгаарал ажылын чорудар талазы-биле улуг ажылдарны кылып турарлар.

Комиссия бүдүрүлге черлериниң удуртукчуларының кижизидилге талазы-биле кылып чорудуп турар ажылының, садыгжыларның арага садарының чурумун канчаар сагып турарының дугайында отчёдун ап, түңнелин чугаалажып турары чаңчыл апарган. Арагалаар чорукка удур демисел чорудар болгаш назы четпээннерниң ортузунга кижизидилге ажылы чорудар комиссия уругларының кижизидилгезинче сагыш салбас, арагалаар өг-бүлелер-биле ажылды чорудуп, чогуур хемчеглерни ап келгениниң түңнелинде чамдык ада-иелер уругларының кижизидилгезинче сагыш салып, амыдыралдың шын оруунче киргеннер. Олар милицияның участок төлээзи-биле бызыг харылзааны тудуп, ажыл шагы үзер кижилерниң даңзызын кылып, хайгааралда алган.

Комиссия кежигүннери шүгүмчүлелдиг хана солуннарны, «Олар бистиң чурттаарывыска шаптыктап турар», «Аңаа көрүп эртпенер!» дээн чижектиг стендилерни үндүрүп, радио дамчыштыр арагачыларны, чалгааларны сойгалап турары ажылга улуг идиг болуп турар. Ооң аңгыда янзы-бүрү темаларга лекция, беседаларны, кежээлерни организастап эртирип турар. Ажыл шагы үзер, арагалаар кижилерниң шаңнал акшазын, дыштанылга черлеринче путевкалар алырын кызыгыр дугайында база көрүп турар.

Комбинаттың цехтеринде комиссия кежигүннерин бызыглаан, олар бригаданың хуралдарынга, эш-хуузунуң судтарынга киржип, корум-чурум үреп, арагалап турарларны сайгарып, ындыг чоруктарны болдурбазы-биле профилактиктиг ажылдарны чорудуп турарлар. Ооң түңнелинде комбинатта сөөлгү 1971—1975 чылдарда нииитиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар чоруктар 20 хуу, а арагалаашкынның түңнелинде ажыл шагы үзер чоруктар дөрт катап эвээжээнин демдеглээри чугула.

Хову-Аксы суурнуң чурттакчылары М. Анисимов, И. Гонец доктаамал ажыл чок, арагалап турганнар, олар-биле тускай ажылды чорутканының сөөлүнде ам олар нииитиниң хереэнге үлүүн киирип, ажылдап турар апарган.

Назы четпээннерниң ортузунга ажыл чорудар комиссияның ажылы база-ла эки тургустунган. Уругларының кижизидилгезинче сагыш салбас ада-иелер-биле ажылдап, ада-иезиниң хайгааралы чок уругларны кичээнгейге алыр талазы-биле улуг ажылдар кылдынган.

Өг-бүлеге эки байдалды тургусчуп бээрин дилээн билдириишкиннер, чагаалар комиссияның кежигүннеринге бо-ла келир. Колпаковтарның дилээни-биле өг-бүлениң эр ээзин эмнедип, ажылынга бызыглаан. База бир чижек. Ховалыгның өг-бүлези оларның авазы Долуманы амыдыралдың шын оруунче киреринге дузалажырын дилээннер. Комиссия кежигүннери, херээженнер чөвүлели, милицияның уруглар өрээлиниң кежигүннери-биле кады ол өг-бүлелерниң бажыңнарынга барып, чогуур хемчеглерни алганнар.

Учётта турарларның ажылын, өг-бүледе чурттаалгазының байдалын хынап, рейдилерни чорудуп, оларның ажылдап турар черлериниң удуртукчулары-биле чугаалажып, ооң түңнелдерин үндүрген, профилактиктиг ажылдарны моон соңгаар кандыг углаашышкынныг чорударын, четпеишкиннерни, сорулгаларын тодарадыр талазы-биле кежигүн бүрүзү боттарының саналдарын берип турар. Кылып чоруткан рейдилерниң түңнелдерин радио дамчыштыр дыңнадып турар.

Нииитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны болдурбазы-биле профилактиктиг ажылды чорудуп келгениниң түңнелинде арагалааш, ээриктер сергедир черлерже кирер кижилерниң саны бо чылын ийи катап эвээжээн, ынчалза-даа орукка озал-ондак болур чоруктарның саны хевээр артып турар. Бо талазы-биле моон соңгаар чорудар ажылдар тодараттынган.

Күш-ажылдың корум-чурумун бызыглаар талазы-биле 9 кижиден тургустунган комиссияны чоокта чаа тургускан. Ол комиссия (даргазы С. Климашенко) күш-ажылдың чурумун, негелделерни бызыглаар талазы-биле профилактиктиг ажылдарны кылып чорудуп турар.

Профилактика ажылын чорудар талазы-биле эш-хуузунуң судунуң (даргазы Ф. Лошкарев) эки ажылын демдеглээри чугула. Назы четпээн уруглар аразынга ажыл чорудар комиссия кижизидилге ажылын бедик деңнелге тургузуп келгениниң милицияның уруглар өрээлиниң учёдунга турган элээн каш уруглар учёттан үнгеннер.

Комиссияларның ажыл-чорудулгазынга суур Совединиң доктаамал комиссияларының база хөй-нииити организацияларының киржилгези улуг.

Ынчангаш нииитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны болдурбазы-биле баш бурунгаар профилактика ажылын бедик деңнелге чорудары хүннүң база бир чугула айтырыы дээрзин Хову-Аксы суурда хөй-нииити организацияларының практиказы бадыткап турар.

М. КУЗЬМИН.

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕ

МЕЛИОРАТОРЛАР ИНДУСТРИЯЗЫ

Экономиктиг районнуң мелиоративтиг тудугларын тудуг незектери-биле хандырар сорулгалыг күчүлүг комбинатты Приморье крайда тудуп турар. Чыып эптээр демир-бетон заводу баштайгы продукциязын берген.

Херек кырында бүгү Ыраккы Чөөн чүкте чорудуп турар мелиоративтиг ажылдарның калбарыышкыны чаартыкчылар чери бодунуң индустриалдыг баазалыг болурунуң эргежок чугулазын бадыра берген. Бо беш чылда ындыг индустрия Приморьеге, Хабаровск крайга, Амур, Сахалин болгаш Камчатка областарга хөгжүүр. Ол черлерге демир-бетон конструкцияларны, дренеж хоолайларын, керамзит гравийлерин болгаш өске-даа продукцияны белеткээр.

Үлетпүр хөгжүлдези экономиктиг районга ам-даа 29 совхозту тургузарынга идиг бээр. Оларны үнүш болгаш мал ажылының продукциязын бүдүрер кылдыр специализастаар.

И. ПАЛАТОВ.
Владивосток.

БАЛЫКЧЫ СТАННАРДА

Татар өөштүң мугулдурунда балыкчы станнар дагын ажылдап эгелээн. Кышкы балыктаашкын кылыры-биле Амурнуң балыкчылары ында чеде берген. Оларның эртиен оруу чиик эвес болган. Ужар чүүлдү, автомобиль транспортун, кошкаш шанактаан ыттарны ажыглаар ужурга таварышкан. Балыкчы десантыларның бирээзин Мосолов эштээнге барып дүжүрген. Балыкчылар өөртан кыжын безин кезээде хөй балыкты тудуп келген.

Колхозчу балыкчылар балык тударының чүс-чүс янзы-бүрү балыкчы херекселдерин суг аданче салып кириптерлер. Хоорайларже болгаш ажылчын суурларже чаа тудкан балыктарны ужудукчулар самолеттар-биле чедирип туруп бээрлер. Ол сорулга-биле дөш кырының аэродромнарын дерип, кылып турар.

Балыкчыларга чурттаарынга таарышкан эки байдалдарны — чылыг чуртталга бажыңнарын болгаш кызыл булуңнарны туткан. Рациялар бар. Станнарга көжер кинолар база келир.

И. ПЕРЕЛЕЦКИЙ.
Советская Гавань.

ЧЕДИНИҢ ОРНУНГА ЧААСКААН

Хабаровскиде демир-бетон кылыгларның № 2 заводунуң инженерлери В. Т. Ковтун биле В. М. Марценюктуң чогаадып кылганы кацналга автоматы мергежилдиг чеди ажылчынны солаан. Бо чаа агрегатты ажылдадыры болгаш ажыглаары база эптиг. «Автоканнакчы» чылда-ла 23 муң рубльди заводка камнап бээр.

Бөгүн бүдүрүлгеде ажыглап турар бүгү механизмнерниң үштүң бир кезээн завод чаартыкчыларының төлевилелдерин ёзугаар белеткээн. Коллективте чогаадыкчы бөлүктерни тургускан. Оларның составында мурнакчы ажылчыннар, инженер-конструкторлар, технологтар, экономистер кирген.

Ю. ЕДОВИН.
Хабаровск.

ИДЕГЕЛДИГ АЖЫЛДАП ТУРАР

1977 чылдың баштайгы хүннеринде Сахалинниң нефтичилериниң казып тыпканы чүс-чүс тонна одаар чүүлду Оха — Амурда-Комсомольск аразының нефть дамчыдылгазынче чайгап киирген болгаш сайзырадыр ажылдап кылыр заводче чоруткан. Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы чылдарында тудкан ол магистраль кышкы үеде ортулуктуң нефтизин улуг черже угландыр чорудар кара чаңгыс оруг.

Оңгу беш чылдың баштайгы чылында «Сахалиннефть» каттыжыышкынының нефть дамчыдылга эргелелиниң улуг коллективи шудургу ажылдаан. Одаар чүүл бээриниң онзалдазы хуусаазындан дыка эрте күүсеттинген. Чурттуң нефтичилериниң социалистиг чарыжынга эргелелдиң коллективи үш удаа тиилекчи болган.

Л. ЛИСОВСКИЙ.
СЭТА-ның корр.
Оха, Сахалин область.

МОЛДАВ ССР. Профэвилелдерниң Кишинезта Культура Ордузунуң студияларында болгаш бөлгүмнеринде республиканың найысылалының ийи муң ажыг чурттакчылары ажыл хүнүнүң соонда өөренип турар. Ийи бот тывынгыр шии театрларының, танцының болгаш музыканың «Чокырлия» деп улусчу ансамблиниң, «Сонор» дээр эстрада оркестриниң, хайнуң ырызының коллективтериниң, ыр ансамблиниң артистериниң оюннары улуг чедиишкиннииг болган. Чаа чылга олар байырлал концерттериниң программазын белеткээннер.

ЧУРУКТА: профэвилелдерниң Культура ордузунга чаа чылда ырның болгаш танцының чаңчыл болган байырлалынга «Чокырлия» деп улусчу ансамбльдиң киржикчилериниң концерт көргүзүп турары.

В. ЧАЙКОВСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

МОСКВА: Күрүнениң Төп концерт залынга боол эртиек чили ырларның концертин «Венсеремос» (Бис тиилээр бис) деп адаан. Аңаа «Инти-Ильимани», Лос-Парра» ансамбльдер болгаш «Луатаро» коллектив киришкен. Ол коллектив Улустарның найыралының Патрис Лумумба аттыг университединде өөренип турар чили студентилерден тургустунган.

Оларның репертуарында фашистиг хунтага удур чили улустуң маадырлыг демиселин чугаалап турар ырлар, коргуш чок шүлүкчү болгаш ыраажы Виктор Хараның чогаалдары, улустуң аас чогаалының аялгалары болгаш ырлары бар.

ЧУРУКТА: «Инти-Ильимани» ансамбльдиң киржикчилери Хосе-Мигель Камус (солагай талазында) болгаш Хосе Севес оларның «Чорупкан» деп инструментальдыг шиини күүседип турары.

Л. ПАХОМОВАНЫҢ болгаш В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СПОРТ

ХОККЕЙ

ЭДМОНТОН. (СЭТА-ның тускай корр. В. Кукушкин). ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле шилиндек командазының ойнакчылары Соңгу Америкада хоккейниң Бүгү-делегей ассоциациязының командалары-биле ужуражыышкыннарынга беш дугаар тиилелгени чедип алыр аргалыг болганнар. Соолгу удаа олар Канаданың Эдмонтон хоорайынга ук черниң «Эдмонтон ойлерс» командазын 3:2 санга тиилээннер. Совет таладан Якушев ийи, Природин бир шайбаны киирген.

Бистиң хоккейжилерниң бодап турары-биле алырга, ол дээрге, эң-не дооргун, чөгенчиг оюн болган. Удурланыкчылар эң-не «хирлиг» оюнну көргүскеннер. Ужуражыышкын үезинде ойнакчыларны бүдүү шашкылап, клюшка-биле кижилерниң арыннарынче хаккылап, хол-биле тудуп, дегээлээр чоруктар оюнуң бүгү дургузунда үргүлчүлеп келген.

Канада ойнакчыларны сес удаа, бистиң хоккейжилерден — дөрт удаа штрафтаан.

Бистиң командавыс ам «Виннипег джетс» болгаш «Квебек Нордикс» командалары-биле ужуражыры арткан.

ӨРТЭЭ ТУРБАС БЕЛЕК

Мээң кады төрээн акым Константин Чанзанович Тоюн үжен харже чаа-ла кирип тура, ха-дунмазындан, ынак эш-өөрүнден кезээ мөңгеде чарылгандан бээр чээрби чыл болуп турар. Ол уран чүүлге, чогаал ажылынга, спортка кончуг сундулуг чораан кижи. Чурттап эрткен оруу кыска-даа бол, акымның ол күзели, чүткүлү халас барбаан болгаш дуңмалары бистерге багай эвес орукту изеп каан. Оон күзелин уламчылаары биске хүлээлге боол арткан.

Музыкага сундулуг чорааным акывыстың күзелин уламчылаарынга өрүүм ажыткан. Уран чүүлге хандыкшып, концерттерге киржип турар апарган, 1958 чылда М. Хомушкунуң «Комбайнер», С. Тамбаның «Чечек» деп шүлүктеринге аялга чогаадып алгаш, ону композитор Саая Бурбээге көргүзеримге, экидир деп көрген. Аңаа амыраанымны чүге деннээр. Чүге дизе акымның чогаадыкчы ажыл-херээн уламчылаар дүлгүүрнү таныпканым ол болган. Барыын-Хемчик районнуң аныяктар фестивалынга, Эрги-Барлык кодээ клувунуң уран чүүл концертиниң программазынга ол ырларымны киирген турган. Аңаа ырларым база багай эвес болуп, дипломнар-биле шаңнатканым мени улам сорук киирген. Өөртан уран чүүлдү сайзырадыр, ооң чогаадыкчы аргаларын дилеп тывар дээш чүткүл улам бүргүнгаарлаан.

Кижиниң кылып кааны эки чүүл кажан-даа ээп читпес деп чүвени бөгүн амыдырал долузу-биле бадыткады. Акым К. Тоюннуң чогаалдарының чынызын ном кылдыр үндүргени меңээ чүнүн-биле-даа хемчээттинмес өөрүшкүнү болдурду. Ук номну ажылдап кылган коллективке, чогаалчыларга өөрүп четтиргенивисти солун дамчыштыр бүгү төрелдерниң мурнундан илереттим.

Силерниң берген өртээ турбас улуг белээнерниң девиинге хей-аът кирип, партияның XXV съездизиниң база СЭКП ТК-ның октябрь (1976 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ажыл-херек кырынга боттандырар дээш боттарывыстың улуг-хуувусту киирип, могаг-шылаг чок ажылдаарывысты күштүг-биле хүлээнип, силерниң тургузуп берген белээнерге ыя-даа бол харыы болур боор деп санаар-дыр бис.

Салчак ТОЙЛУ,
Бай-Тайга районнуң Бай-Тал ортумак школазында ыры болгаш күш-ажыл башкызы.

ШЫНГА таалалар

УТТУНДУРГАН КЛУБ

Ак-Довурак хоорайның Тудугжулар суурунда дөрт чүс олуттуг клуб бар. Культура ордузу турупкан соонда ону клуб деп адаары безин бергедээн. Чүге дизе ында кандыг-даа культура-массалыг ажылдарны чорутпастаап, киноларны безин кончуг багай организастап турар. Уругларга болгаш улуг улуска кино билеттери садары, ону көргүзери чурумчуттунмаан.

Оон аңгыда кежээлерде улуг улус сеансыларынче уруглар киирер чорук мырыңай чаңчыл болган. Клубтуң ажылдакчылары хөй орулга киирип алырын бодаап уругларга билеттерни кежээки сеансыларга, кулакты кыскаш садып турарлар. Кежээки сеансыларга кирип келген уруглар улуг улустуң кино көөрүнге дыка шаптыктыг сыгыржып, алгыржып туруп бээр. Чижээ: бо чылдың декабрының 11-де «Робин Гудтуң согуннары» деп кино болган, аңаа кежээкиниң 18 шактың кинозунга көрүкчүлерниң хөй нуруузу школачылар болган. Чүге дизе улуг улуска билет артпайн барган. Уругларның кежээки кино көөр чоруу оларның өөредилгезинге дыка шаптыктыг дээрзин кино ажылдакчылары эки билир хирезинде оларны кежээки сеансыларже чоппээрен турары элдептиг.

Оон аңгыда клубка кино азы кандыг-бир чугула чүүлдер болуп турда дружинник азы милиция ажылдакчызын кижи черле көрбес, аңаа ээрик-даа улус кирип келген болур. Бо клубтуң иштин болгаш даштын коорге ында кандыг-даа каасталга, лозун, плакат шуут чок, аңаа хөй-ниити организацияларның төлээлекчилери келбестээн. Клубче сагыш-салып, ооң ажылын экижидери «Тыва даг-дүгү» комбинаттың каттышкан профэвилел комитединден-даа, клубтуң ажылын кады харыылап турар Культура ордузунуң директору А. М. Ширяев олардан негеттинип турар.

М. ООРЖАК.
Барыын-Хемчик район.

ЭМЧИЛЕРГЕ ЧЕТТИРДИМ

Бай-Тайга районнуң Шуйда участок эмнелгези чыл бүрүде хөй-хөй аарыг кижилерни хүлээп ап, каң-кадык кылдыр эмнеп турар.

Чоокта чаа дегдирип аараш, бо эмнелгеге алзэн үр чыдып эмнеттим. Бо үеде эмчилер М. Салчак, С. Сүге, Т. Хертек З. Чалзын болгаш оон-даа өскелерниң могаг-шылаг чок, кызымак ажылдап турганын бодум бүзүреп көрдүм. Түңнелинде мен сегап эттиним, ажыл-ишче катап кирдим.

Эмчилеримге өөрүп четтиргенимни солун дамчыштыр илергейлеп олур мен.

Х. ДАРЖАА.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ ИРЕЙ

«Улуг-Хая совхозтуң конторазында партком деп адрестиг өрээл бар. Партком секретарының столунуң дужунда бичии столда кара баштыг, кара костюмнуг, хөрээнде кодээ Советтиң депутады деп хөрек демдектиг кижи олурарын ол өрээлге кирген кижи дораан эскерип каар. Ону совхозта таныбас, билбес кижи чок. Ол — персоналдыг пенсионер, Көк-Чыраа кодээ Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы Тавва Хүрен-оолович Ондар-дыр. Тавва Хүрең-оолович ийи чыл бурунгаар пенсияже үнзе-даа, амгы үеде совхозта өртке удур эки тура дружиназының ажылын билдилиг удуртуп, өртке удур хемчег алыры-биле Тавва Хүрен-оолович лекция, беседаларны план ёзугаар доктаамал чорудуп турар. Ол темага фермалар төптеринге, хойжу бригадаларга бо чылын иштинде 12 беседаларны кылган. Совхоз дирекциязынга айтырыгны көдүрүп тургаш, декабрь ай эгезинде дөрт чүс акшаның коргузуг материалдарын, плакаттарын почта-биле чагыдып алгаш, чогуур черлерге азып, деривишаан, беседаларны кылган.

Т. Х. Ондар — Тываның баштайгы комсомолчуларының бирээзи, Көк-Чыраа сес чыл школазының өөреникчилериниң хүндүлүг аалчызы.

Совхозка спорттуң кышкы сезонун ажыдарынга ол идепкейлиг киржип, 1940 чылдарның комсомолчу аныяктарының спортчу амыдыралының дугайында сактып чугаалаазын аныяктар сонуургап дыңнааннар.

А. ДАГБАЛДАЙ.
Улуг-Хем район.

АДАНЫҢ ЧОРГААРАЛЫ

Сүдер-оол Чамбалович Ондар «Тиилелге» совхозтуң база бир эге тургузукчуларының бирээзи. 1948 чылда (ынчан колхоз) чаа тургустунуп турда, Ондар чээрби хар ажа дүшкен аныяк, мөге шыырак эр тудуг, сууржулга ажылынга идепкейлиг киржип, чурттайга бажыңнарын тутчуп, школа тудуунга уран-шевер мастер Агбаан Монгуштуң удуртулгазы-биле ажылдап турган. Ондарның алызындан ажыл-агыйжы, кызымаан эш-өөрү-даа, мастери А. Монгуш-даа мактап, ооң кылган ажылын үнелээр турган.

Беш уругну өстүрүп, кижизиткен, бодуун, тура-соруктуг ада, чээрби сес чыл иштинде бодунуң тудугжу мергежилин төрээн совхозунуң өзүп сайзыраарынга тураскаадып келген. Амгы үеде ол чазаныга мастерскаязында ажылдап турар. Сүдер-оол Чамбалович Күр-Чер суурнуң база бир хүндүлүг кижизи. Суурда ооң тудупшаан, холу дегбээн бажыны чок дизе, чазыг болбас.

Уруг-дарыы бичии турда, Ондарның өөнүң иштин уругларын каапкаш, өскээр будалын чурттай берзе-даа, төлептиг ада бергелерни шыдажып эртип, уругларының эртем-билиг чедип алырынга таарымчалыг байдалды тургузуп, ёзулуг-ла ада сагыш салганындан беш уруу шупту чурттуң дээди өөредилге черлеринде эки өөредилгелиг өөренип турарлар.

Улуг уруу Ольга — башкы, улуг оглу комсомол ажылдакчызы, оон биче кызы келир чылын Красноярскиниң эмчи институдун доозар, оон биче уруу күрүнениң Кызылда башкы институдунуң студентизи, а хеймер оглу Слава бо чылын 10 классты чедиишкиниг доозуп, «Өөредилгениң тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Ол чүгле өөредилгеге тергиин эвес, а спортка хандыкшылдыы-биле, корум-чуруму, ээлдек, кижизиг аажы-чаңы-биле эш-өөрүнге, башкыларынга хүндүткелдиг. Слава күзели-биле Красноярскиниң эмчи институдунуң кезип эмнээр салбырынче кирериниң шылгалдаларын кончуг эки дужааган. Ол ам 1-ги курста өөренип турар.

Өөренип турар уруглары чайын дыштанып чедип келир. Дөмниг, найыралдыг адашкыларның херим иштин сыңмас кылдыр тарып, өстүрүп алган садчыгажындан чугаа-соот, хөглүг каткы, ыры-шоор үстүр эвес.

Амгы үеде Ондар Чамбалович ажы-төлүнүң өскен бажыңында чааскаан ажылдап, чурттап олурар.

Удавас кашл-ла ай болгаш ооң эмчи уруу дипломнуг, дээди эртемниг, а өскелери дыштаныш чедип келирлер. Бо-ла бүгүнү бодап, адазы улуг өөрүшкү болгаш чоргаарал-биле уругларының келирин манап турар.

Э. ТЕЖИТ.

НЕГЕЛДЕНИ САГЫЫР

Специалистиң сүмези

Тыва АССР-ниң девискээринде эхинококкоз биле ценуроз малдың нептереңгей аарыгларынга хамааржыр. Оларның мал ажылынга чедирип турар хораы улуг. Малчыннарның болгаш кодээниң бүгү чонунуң ол аарыгларның байдалын болгаш олар-биле демиселди билген турар ужуру ол.

Бо аарыглар Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем болгаш өске-даа районнарда таваржып турар. Малдың продуктулуун бедидеринге, оон баш санын өстүреринге шаптыктап турар болгаш кижиге айыылдыг болганда, ол аарыгларны чок кылыры чугула. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглер, ылаңгыя мал эмчилери чон аттузунга тайылбыр ажылдарын чорудар, зоовегеринарлыг ажылдарны күштелдирер ужурлуг.

Ук аарыгларның тарадыкчылары, нургулайында, ыттар, бүрүлер, бөрүлер чижектиг амытаннар болур. Оларның иштинге узун болгаш калбак курттар тыптыр. Ол курттарның чуургазы черге, сугга — кайда-даа чыдып каап болур. Олар оон оът-сиген, суг болгаш каттыммас дамчыштыр кижиге азы малга халдаар. Чемненирде чунмас, кат, ногаа болгаш өске-даа чем аймаан чугбас деп чүвениң хоразы ол.

Эхинококкозтуң тывылдырыкчылары кижиниң азы малдың баарынга, өкпезинге, а ценурозтуң өскудукчулери баш мээзинге чыпшынгаш, суглаанчылар тывылдырар. Ол суглаанчыларны чок кылдыр эмнээри кончуг берге, кезип уштуру оон-даа нарын. Ындыг аарыглардан аараан малдарны мал эмчилериниң доораан-на актылап турар ужуру ол. Ынчангаш ук аарыгларның халдаарынга удур хемчеглерни баш удур алыры чугула.

Республикага эхинококкозтуң болгаш ценурозтуң нептереңгей болуп турарының кол чылдагааны — ажыл-агыйларда ветеринар-санитарлыг байдалдың дөңнелиниң кавызында. Колхозтарда болгаш совхозтарда мал согар тускай черлер чок, эмнелге-санитарлыг пункттулар тургустунмаан. сек хөмер оңгарлар кастынмаан болгулаары ховар эвес. Черлак ыттар, моортайлар болгаш сек чиир өске-даа амытаннар база хөй. Бо ажылдарны чогуур негелдезинге чедир тургускан ажыл-агыйларны республикадан тывары берге. Чүгле «ҮТКА 25 чыл оюу» совхозту чүгээр деп болур.

Тыва АССР-де ийи-ле кезек черде — Чадаана биле Кызыл-Мажалыкта — аарыг мал согар пункт тургустунган. А сек хөмер оңгар чаңгыс-ла черде — «Барлык» совхозта бар. Чамдык ажыл-агыйларда бөдүүн кылган оңгарлар бар-даа болза, бригадалардан, фермалардан болгаш кодааннардан ырак. Ооң ужурундан өлген азы соккан малдарны ынаар чедирери берге. Аалдар чанынга сектер ыт-куш доо болуп, сон аарыглар нептерел турар.

Адаттынган аарыглардан аараан малдарны чаңгыс кодаанга мөөңнээр херек. Аңаа эмнээр болгаш согарынга чедир хемчеглер алдынган турар ужурлуг. Оон ыңай ценурозтуң тывылдырыкчылары ыт иштинге 6—8 айдан эртпейн өлүп каар азы дашкаар үне бээр деп чүвени билзе чогуур. Ол ыт оон соонда катап аарывас-ла болза, аарыг нептередикчизи эвес апаар. Бо аарыгларны ыттан өске амытаннар шоолуг таратпас болганда, кижи бүрүзү ыттарын мал эмчилеринге ой-ойлеп хынадып, янзы-бүрү черлер кезиптейн, хайгааралга алган турар. А ээ чок ыттарны тургускаа херээ чок. Чаңгыс кодаанга хөй ыт база тутпас, бар ыттарны багга тургузары чугула. Бо дээрге шиитпирлеттинмес берге херек эвес-тир. Ону боттандырары кодээ болгаш суур Советтериниң күүскомнарындан, ажыл-агый удуртукчуларындан, тускай эртемниглерден болгаш малчыннарның боттарындан хамааржыр.

Л. КОНОНОВА,
республиканың ветеринария лабораториязының паратитология салбырының эргелекчизи.

Тематиктиг кежээ

Бистиң салгакчыларывысты культурлуг аажы-чаңга, патриотчу мөзү-шынарга, үнелиг найыралга кижизидери бүгү-ниитиниң чугула херээ. Кызыл-Мажалык ортумак школазының башкылар коллективиниң, ында төрелдер комитединиң чоокта чаа организастаан тематиктиг кежээзи шак ындыг байдалга эрткен.

Культура бажыңынга делгээн стендилер аразында өөреникчилерниң сиилбип кылган өңнүг янзы-бүрү чуруктары онзаланып турган. Ол ышкаш класстар аайы-биле өөредилге шынарының экраны, чаржыттыр бижээн кыдырааштары, эки адынелериниң чуруун аңаа чыылган кижилер хандыкшып көрген, мерген үлегер домактарны сонуургап номчаан.

Тематиктиг кежээге дуржулгалыг башкылар Т. Ф. Куулар, Т. С. Кыргыс оларның амыдыралга холбаштыр кылган илеткелдери солун болган. Ол ышкаш назы четпээн чамдык уругларның кем-херекке онаажыр уржуктарын болдурбас талазы-биле суд ажылдакчызы Г. И. Пихалованың чугаазы чыылганнарның кичээнгейин база хаара туткан. Хөй уругларга ада-ие Монгуш Тырышпаа, Куулар Монгул-оол, Саая Шойдан олар кижизидилге талазы-биле боттарының дуржулгазын солушканы солун болган.

Эки белеткээн, таарымчалыг организастаан шак ындыг кежээлерни моон соңгаар-даа чорударын чоп, ылангыя ада-ие күзээн. Районнуң музыка школазының бараалгаткан концерти база солун болган.

Х. МОНГУШ.
Барыын-Хемчик район.

Аъттаныр бис

Келир үеде башкылап, школага уруглар-биле ажылдаар болганда студент чылдардан эгелеп өөреникчилер аразынче кирип ажылдаан тудум кедизинде ол ажылга ажыктыг болур. Эрткен чылда болгаш оон мурнунда-даа чылдарда чайгы дыштанылгам үезинде-ле пионер лагерьлеринге вожатыйлап, командирлеп, комиссарлап ажылдап келдим.

Ылангыя эрткен чайын берге кижизидилгелиг уруглар-биле ажылывысты институттуң болгаш республиканың комсомол организациязы эки деп үнелеп, студент өөрүм-биле кады мактатырып, шаңнаттырган-даа бис.

Удавас студентилерниң кышкы каникулу. Ынчап биеетер бир каш студент акы-дуңма Польшаже экскурсиялап баар бис. Олар шупту өөредилгениң тергииннери, пионер лагерьлеринге, студент отрядтарга кызымак, эки ажылдааш, ындыг идегелди чедип алганнар.

Эрткен чылдагы эки ажылывыс дээш чаа 1977 чылда экскурсия баар аас-кежиктиг болдувус.

Л. ИСАЕВА,
Кызылдың педагогика институдунуң биология болгаш химия факультединиң IV курузунуң студентизи.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ЯНВАРЬ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«АБВГД-лээр».
11.00—«Ада-иелер, силерге!»
11.30—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
12.00—«Эки барааннарны хөйнү».
12.30—«Бирги орус революция чурулга уран чүүлүнүң чогаалдарында».
12.55—13.05—Чапсар.
13.05—Күрүнениң М. Пятницкий аттыг Күш-ажылдың Кызыл Тук ордениниг орус улустуң академиктиг ниити ырының концерти.
13.50—«Айыыл чок шимчээшкин».
14.20—«Уран номчулгалар». Г. Марков — «Чагыг». Тоожудан арыннар.
14.55—«Тоол аалдап кеди». «Золушка». Уран-чечен фильм.
16.20—«Кады ажылдажылга». Тележурнал. Политиктиг тайылбырлакчы А. Каверзнев эртирер.
16.50—«Музыка чагыы». Аныяк күүседикчилер. Делегей конкурузунуң лауреады Гаврилов ойнаар.
17.30—«Кадыкшыл» программаның почтазы».
18.00—«Бар-даа болза, бүзүренчиг эвес».
19.00—Медээлер.
19.15—19.25—Чапсар.
19.25—«Спортлото» тиражы.
19.40—«Он ийи» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң (И. Ильфтиң болгаш Е. Петровтуң ындыг аттыг романын ёзугаар) баштайгы көргүзүлгези. 3-кү сериязы.
22.00—«Үе». Информастыг программа.
22.30—23.15—Фигурлуг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа. Вильнюстан дамчыдылга.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёзугаар алырга, бөгүн республикага эдир булуттаар, чагбас. Чөөн районнарга көжүп турар булуттаар, эртен туманнаар. Хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 28—33, өскелеринге 32—37 градус соор.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 34—36 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Петьканы көрдүңер бе?» 10.00, «Ада чок чорук» 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Адыр, сени шиме!» (7—9 үндүрүүге) 9.00, 12.00, 15.20, «Эргим оол» 10.20, 13.40 «Кортпа, бербес мен» 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Африка чаазы» 11.00, 13.00, «Кайгамчык» 15.20, 17.00, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мөгениг аътчыгаш» 11.00, 13.00, «Үскүлежиишкин» 15.20, 17.00, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тыы 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

ТИРАЖ 16332. ЧАГЫГ № 1817.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00615.